

Räkna med de ungas röster i sociala medier

*Erfarenheter, reflektioner och visioner
kring skolan, valrörelsen och ungas
deltagande i samhällsdebatten*

Räkna med de ungas röster i sociala medier – Erfarenheter, reflektioner och visioner kring skolan, valrörelsen och ungas deltagande i samhällsdebatten

DIU-rapport nr 4, juni 2014

Texten skyddas enligt lag om upphovsrätt och tillhandahålls med licensen
Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga Bearbetningar 2.5 Sverige (CC BY-NC-ND 2.5 SE)
Licensvillkoren återfinns på creativecommons.se

Redaktion: Peter Becker, Klas Viklund, Carina Näslundh

Stiftelsen Datorn i utbildningen
Organisationsnummer: 802014-9608
Adress: Förridargränd 16, 165 52 Hässelby
Tel och fax: 08-32 57 76
E-post: red@diu.se
www.diu.se

Förord

Av Peter Becker

Att treåringar i Sverige ser teve dagligen förvånar ingen, men numera använder de även internet och sociala medier dagligen. Därmed styr treåringen i Sverige i ökad utsträckning sitt eget medieanvändande. I en värld kännetecknad av globalisering och digitalisering förändras bildningsgången. Begrepp som läskunnighet får nya innebörder, när text förenas med bild, när vi får otaliga strömmar av rörlig bild och musik, när text blir twitter-meddelanden och blogginlägg, en flod av röster med olika ursprung. Och arbetsliv - och långsamt nu också skolan - utvecklar nya arbetssätt, med ett hav av nya digitala samarbetsformer.

Medier är sedan länge betydelsefulla delar av det kollektiva publika rummet. Sedan två decennier utvidgas dessa explosivt med digitalisering: med sociala medier, med kollektiva bild och textmedier, baserade på tekniker som webb, direktmeddelanden, streamingtjänster och appar. Tillgängligheten har tusenfaldigats av såväl informationskällor som kanaler för personliga och samtidigt publika uttryck. Därmed förändras demokratins förutsättningar – liksom skolans.

Skola och lärande förändrar arbetssätt och former, när kunskapskällor öppnas och när en ytterst kvalificerad akademisk kunskap blir tillgänglig bland annat via MOOCs¹. Tillgängligheten leder till nya utmaningar kring individualisering och fragmentering, kvalitet och värdering, personlig integritet (vem äger mina personliga data, exempelvis min genkod?). I denna rapport vill vi fokusera på skärningspunkten mellan skola, sociala medier och ungas röster i det publika rummet. Frågor som inte minst blir aktuella i en valrörelse ”supervalåret” 2014.

¹ MOOC, Massive Open Online Course, storskalig öppen nätkurs, är en avgiftsfri distanskurs som kan läsas av tusentals kursdeltagare (Wikipedia).

Vi tar tre konkreta fall som utgångspunkt för diskussionen.

I det första exemplet med Julia Essell och läraren Veronica Elofsson, Smedingeskolan i Kungsbacka, visar vi hur arbete i skolan kan växa och utvecklas. Ett vardagligt arbete med att studera etiska dilemman och värdegrundsfrågor som berör eleverna själva, blev utgångspunkt för argumenterande texter, och för Julia ledde det till att hennes text nådde, engagerade och påverkade långt utanför skolans väggar. Ett exempel på hur elever kan utmanas att växa och utvecklas. Ungdomar får en röst, eller snarare erövrar en röst i samhället. Ett skolarbete där publicering i sociala medier blir en hävstång för utvecklingen av både engagemang, kunnande och personlighet. Exemplet är långt ifrån unikt, men inte typiskt för dagens arbete i svensk skola och ändå viktigt, menar rektorn Mikael Parknäs.

Det andra exemplet utgår även det från ett skolarbete, med läraren Monika Wigren och en grupp gymnasieelever på individuella programmet på Gotland. Även i detta exempel tar elever sin egen verklighet till utgångspunkt, i ett filmarbete med den egna skolan som publik – elever, lärare och inte minst ledning. I ett mycket självständigt arbete, handlett och inspirerat av en lärare, tecknar elever en pregnant bild. I ett medvetet arbete med manus, rollgestaltning, musiksättning, bildsättning och stram redigering beskrivs en situation, med avsikt att förändra attityden till mobbning. Arbetet har vuxit till ett av många arbets sätt i denna skola. Där nya talanger odlas, där både kunskap, färdigheter och attityder utvecklas. Och både hos elever och personal. Arbetet är exempel på en process där förmågor växer, ungdomar får röst, demokrati grundas och skolan utvecklas.

I vårt tredje exempel vidgar vi perspektivet till ungas verksamhet och röst i medier, utanför skola. I projektet Blockholm har konstnären Markus Bohm och arkitekten Mats Karlsson inbjudit ungdomar att våren 2014 bygga sina framtidsvisioner och fantasibilder av Stockholm i den svenska spelplattformen Minecraft. Här involverades tusentals ungdomar – och andra – att fritt förvärva en tomt i en exakt representation av stadens fysiska plan, och att skapa sin egen modell med Minecrafts "lego-block-modeller". Indirekt innebär detta en helt ny form av involvering i det publika samtalet om staden, av en helt ny åldersgrupp och arbetet sker i former som upplevs som opolitiska. Den medborgerliga debatten om stadsplan vidgas på ett intressant sätt.

Mot denna fond av praktikexempel utvecklar Klas Viklund ett bredare perspektiv kring ungas röst – alltifrån rösträtten i valet till den personliga rösten i det publika samtalet.

Begreppet medie- och informationskunnighet (MIK), är en utveckling av tidigare textbegrepp, liksom ”literacy”, vilket utvecklades till ”media literacy” och nu med ”media and information literacy” fått en svensk översättning. När Marcus Hartmann, stabschef på kulturdepartementet, inledde ett nordiskt expertmöte kring medie- och informationskunnighet, hösten 2013, sa han bland annat:

*”(Men) tillgång till Internet, digitala medier och ny teknik innebär inte automatiskt att vi även har förmåga att hantera alla dessa olika aspekter, varken dess möjligheter eller dess risker. Att hantera digitala medier kräver mer än kunskap och teknik. Det kräver
förståelse för mediernas logik och funktionssätt
förmåga att hitta och tillgodogöra sig information
förmåga att analysera innehållet i denna information
förmåga att använda medier för kommunikation och
förmåga att skapa medialt innehåll”*

(Hela Marcus Hartmanns anförande återges i rapporten ”Mediae- och informationskunnighet i Norden. En nyckel till demokrati och yttrandefrihet”. Red Ulla Carlsson, Nordicom, juni 2014)

I ett samtal i Almedalen den 1 juli 2014 sammanfogas dessa perspektiv i ett seminarium stiftelsen DIU arrangerar i samverkan med Statens medieråd, UR och Svensk biblioteks förening.

Med vår diskussion utifrån tre konkreta fallbeskrivningar vill vi föra diskussionen vidare, lyfta fram hur medie- och informationskunnighet kan bli ett praktiskt verktyg i skolans lärprocesser där förmågor växer, ungdomar får röst, demokrati grundas och skolan utvecklas.

Peter Becker
Ordförande Stiftelsen DIU

Denna rapport är nr 4 i DIUs rapportserie och publiceras i samband med ett seminarium i Almedalen den 1 juli 2014.

Syftet med rapporterna är att utveckla centrala teman för skolans digitala utveckling. De görs av tidskriftens DIUs redaktion, byggda kring urval av artiklar ur DIU, stundtals i kombination med specialskrivna texter.

Innehåll

Förord, sid 3

av Peter Becker, ordförande stiftelsen DIU

Skolarbete om värdegrunden gav eko i sociala medier, sid 7

Intervju med Veronica Elofsson, lärare Smedingeskolan i Kungsbacka, och Anna Andersson, redaktör Aftonbladets debattredaktion

av Klas Viklund

"När man löst en skoluppgift förväntar man sig inte att tv ska ringa", sid 10

Av Julia Essell

Skolan en plats för att introducera de unga i samhällsdebatten, sid 13

Intervju med Mikael Parknäs, rektor på Smedingeskolan i Kungsbacka

Av Klas Viklund

Elevernas film om mobbning öppnade för samtal om skolans utveckling, sid 16

Intervjuer med Monika Wigren, lärare i film- och medieproduktion, Johan Johansson, elev, Caritha Nilsson och Eva-Britta Wallin, klassföreståndare, Anders Gardelin, rektor samt Elias Ekstrand, elev, m fl, samliga på Elfrida Andréegymnasiet i Visby

av Klas Viklund

Unga bygger framtidens Stockholm i Minecraft, sid 28

Av Markus Bohm och Mats Karlsson

Internet är fantastiskt, men kan inte vara svaret på alla frågor, sid 35

Av Emma Parmér

Barns medborgerliga rätt till sin politiska röst, sid 37

Av Klas Viklund

14-åriga Julia Essell kritiserar sexism i datorspel

Skolarbete om värdegrunden gav eko i sociala medier

Av Klas Viklund

Det började som ett skolarbete och fortsatte som ett debattinlägg i Aftonbladet. Julia Essells artikel om sexism i datorspel har under våren 2014 delats och diskuterats av tusentals personer i sociala medier. Historien om Julia Essells debattartikel är en inspirerande berättelse om hur skolan kan fånga upp elevernas engagemang och bidra till att stärka de ungas röster i samhällsdebatten.

Veronica Elofsson, lärare på Smedingeskolan i Kungsbacka, inledde ett samtal om etiska dilemman och värdegrundsfrågor på en lektion i religion med sina elever i åk 8. Diskussionen väckte stort gensvar och följde därför med till en lektion i svenska där eleverna skulle arbeta med argumenterande texter.

– Jag gav eleverna några exempel på debattartiklar och bad dem fundera över hur de var uppbyggda, berättar Veronica Elofsson. Vi tittade på hur man kan lyfta fram fakta och använda känslomässiga argument.

Eleverna uppmuntrades att gå till sig själva och skriva om sådant som engagerade dem. Ambitionen var att texterna skulle kunna läsas av allmänheten. Många elever valde att diskutera aktuella skolfrågor, skolmaten, rökning med mera. Någon elev skrev ifrågasättande om åldersgränsen 18 år på datorspelet Grand Theft Auto V som lanserats hösten 2013.

Veronica Elofsson drabbades av både innehållet och det djärva tilltalet i Julia Essells elevarbete om sexism i datorspel. Julia Essell skriver om en deprimerande utveckling där också nya spel håller fast vid stereotypa könsroller.

– Julias debattartikel öppnade mina ögon för både sexismen och våldet i datorspelen eftersom jag själv inte spelar, säger Veronica Elofsson. Jag tipsade Julia om att försöka få texten publicerad. Aftonbladet tackade ja efter ett par dagar och publicerade artikeln både på webben och i tidningen söndagen den 23 februari 2014.

Artikeln har skapat diskussion på den egna skolan och nått stor uppmärksamhet i sociala medier där den inom loppet av ett dygn delades över 5.000 gånger bara på Facebook.

– Det är inte så att Julia blivit helt oemotsagd, säger Veronica Elofsson. Det finns de som inte tycker att sexismen och könsrollerna i spel är ett problem.

En jämställdhetsfråga

Julia Essell argumenterar för att de stereotypa könsrollerna i datorspel är en jämställdhetsfråga: ”Vi kämpar för jämställdheten i vad vi kallar det verkliga livet, men en ungdom i dag spelar tillräckligt mycket för att ta åt sig av spelen. Sexismen växer fram, kryper ut ur spelkonsolen och in i din hjärna. Spel där kvinnor framställs som svaga, sexiga slagpåsar kan sätta i gång något i de miljoner ungdomarna som spelar slut på sin fritid.”

För att nå ut i debatten gäller det att finna ett angeläget ämne och att formulera sig vasst. Julia får sin artikel att sticka ut genom att använda drastiska ord och uttryck. Språket och sammanhanget hänger ihop.

– Publiceringen av Julias artikel har triggat andra elever att försöka få texter publicerade, säger Veronica Elofsson. Nu när vi jobbar med noveller i svenskan är alla inne på att delta i en novelltävling eller liknande. Det är värdefullt att det vi gör i skolan kan kopplas till verkligheten utanför skolan. Eftersom Smedingeskolan är en liten skola på landsbygden blir det extra viktigt att påminna oss om att världen är större än skolans fyra väggar.

Debattörer och redaktörer

Anna Andersson, redaktör vid Aftonbladets debattredaktion, berättar att det är ovanligt att tidningen får in genomarbetade artiklar som först varit en uppgift i skolan. Däremot är det vanligt att Aftonbladet får in kortare insändare som kommit till som skoluppgifter. Då och då publiceras texter som unga människor skrivit på eget bevåg. Aftonbladets ambition är att försöka bredda fältet av medverkande debattörer så mycket det går.

– Vi valde att publicera Julias text för att det var intressant med en ung person som skrev om spelkulturen, som ju är en relativt ung kulturyttring, förklarar Anna Andersson. Julia skrev dessutom med en vinkel som vi vet att många av våra läsare funderat över, och hon var välformulerad.

När Aftonbladet anar att inkomna debattartiklar eller insändare skrivits av någon under 18 år så kontaktar redaktörerna alltid målsmän och inhämtar godkännande. I fallet med Julia Essells debattartikel valde Aftonbladet också att avstå från att ha ett öppet kommentarsfält eftersom skribenten var relativt ung och eftersom redaktionen av erfarenhet vet att ämnen som genus och sexism har en tendens att locka fram det sämsta hos dem som skriver uppföljande kommentarer.

Aftonbladet har ingen uttalad policy för vilka som släpps fram på debattsidan. Det förefaller högst osannolikt att Julia Essells artikel skulle ha accepterats av DN Debatt, som vill vara ett exklusivt nyhetsdrivet debattforum för ”personer med kunnande, inflytande eller makt”, som DN skriver i sin policy.

– Vi försöker ha en bredd bland våra debattörer, vad gäller till exempel ålder, kön och etnisk bakgrund, säger Anna Andersson på Aftonbladet. Vi är också angelägna om, att när någon skriver om ett visst ämne så bör det ske utifrån att de som berörs ska komma till tals, snarare än att man skriver OM en viss grupp. Vi brukar säga att på DN Debatt talar man främst till andra makthavare, medan man hos oss talar med läsarna. Det kräver en viss bredd i ämnesvalen.

För de skolor och lärare som vill hjälpa fram de ungas röster i samhällsdebatten handlar det inte bara om att uppmärksamma eleverna på hur man skriver och argumenterar, eller påtala att debatten kan äga rum både i papperstidningar och på webben. Det handlar också om att låta de unga erövra en kritisk förståelse för vem som är välkommen i olika debattforum – och att många medier fortfarande har redaktörer och grindvakter som bevakar vilkas röster och åsikter som släpps fram. I de traditionella medierna är det fortfarande dessa redaktörer som har makt att kontrollera och dirigera debatten.

Julia Essell om skoluppgiften som blev en debattartikel:

”När man löst en skoluppgift förväntar man sig inte att tv ska ringa”

Av Julia Essell

Söndagen den 23 februari 2014 publicerade Aftonbladet en debattartikel om sexism i datorspel. Den var skriven av Julia Essell, 14 år, i Kungsbacka. Ämnesvalet, de tillspetsade formuleringarna och den intensitet med vilken texten delades i sociala medier gjorde Julia Essell till en rikskändis. Än mer växte intresset när det framkom att texten var en skoluppgift. Här skriver Julia Essell själv om vårens händelser.

När man i skolan sätter sig ner för att skriva en debattartikel som en av många uppgifter i svenskan förväntar man sig inte att det skulle sluta så som det gjorde. Min text om stereotypa könsroller i datorspel fick uppmärksamhet från Sveriges alla hörn och jag blev intervjuad här och där. Jag förväntade mig ALDRIG att synas på tv, höras i radion. När jag tänker efter trodde jag inte ens att jag någon gång skulle vara med i tidningen, om det inte vore tack vare min lärare och hennes underbara förmåga att peppa sina elever.

Det var nervöst att vara med på tv, att prata i ”Gomorrön Sverige”, och att bli intervjuad i radion. Det var läskigt när TV4 kom hem till mig med kamera och allt. Reportern från TV4 ställde frågor om debattartikeln och om hur mycket den spritt sig och om all uppmärksamhet jag fått. Jag såg inte programmet själv, om jag ska vara ärlig. Jag hade ingen aning om var eller när det sändes och glömde bort att fråga. Det blev en av de där sakerna som smälte ihop med allt annat, helt enkelt. De ställde standardfrågor och jag gav standard svar: ”Vad tycker du om all uppmärksamhet?”, ”Hur gick det till?”, ”Vad vill du ska ändras?”...

Ibland kände jag bara för att lägga mig ner med händerna över öronen och gömma mig ifrån alla samtal och alla mail. Jag blev trött på all uppmärksamhet. Jag tyckte faktiskt att det bara var en skoluppgift, varför var alla andra så exalterade – och inte jag?

Ibland tänker jag att det bästa varit om jag väntat med att skicka in min text till en stor tidning, sluppit uppmärksamheten, och kunnat koncentrera mig på att gå i skolan. Samtidigt kände jag mig skyldig att faktiskt stå för min åsikt. När tidningar och tv ringde så klamrade jag mig fast vid orden och formuleringarna jag visste lät bra.

”Det är dags att inse att det är halva jordens befolkning vi pratar om”, blev mitt återkommande argument i alla intervjuer. Så fort jag fick frågan: ”Vad vill du säga till alla spelskaparna, vad vill du att de ska veta?” så svarade jag med mitt motto, som jag står fast vid än i dag.

I efterhand kan jag känna att det var härligt att äntligen få ett smakprov på världen utanför skolan, att äntligen få veta att man faktiskt kan göra någonting av texter som startade som ett skolarbete. Det är faktiskt inte förgäves det vi gör i skolan. Det gav mig extremt mycket skolanda i början på vårterminen, att kunna gå till skolan med den tanken i bakhuvudet.

”Gör jag det här nu, kanske det går lika bra som det gjorde då”, tänker jag emellanåt. Jag tror också att genomslaget för min artikel har blivit något av en inspirationskälla för andra elever. Utan att skryta måste jag säga att jag tror att mitt sätt att ta skolarbetet utanför skolan visar andra elever att man faktiskt kan göra det. Och jag tror att jag själv skulle ha blivit inspirerad att utveckla mina uppsatser eller debattartiklar, noveller eller insändare, och ta dem ett steg längre om jag själv läst eller fått höra om någon annan som lyckats nå läsare utanför skolan.

”Utanför skolans fyra väggar”, som min lärare brukar säga. Den lärare som peppade mig att få debattartikeln publicerad, en lärare som jag är evigt tacksam till.

Jag skulle också vilja tacka Aftonbladet för att de inte tillät kommentarer på min artikel när den publicerades på webben. Jag tror inte att jag hade kunna ta in allt det roliga och goda med uppmärksamheten som följde, om halva Sverige i sina kommentarer visade att vissa helt enkelt inte tänker innan de skriver. Eller så gör de det och har som mål att trycka ner och förlöjliga allt och alla som säger emot dem.

Det var roligt att klicka in på artikeln när den låg på webben och se hur antalet delningar steg: Måndag morgon, tvåtusen. Måndag eftermiddag, tretusen. Jag var helt enkelt glad att jag slapp läsa kommentarer.

tarerna. Jag fick ändå kommentarer om det ena och det andra, mest över Facebook. Berättade jag förresten att jag sedan min debattartikel publicerades har fått minst tjugo nya Facebook-vänner, de flesta av dem är journalister. Vilka möjligheter jag gett mig själv, tänker jag ibland.

Jag hoppas att min artikel inspirerat många i hela Sverige, både vad gäller att skriva och att reflektera, stora som små, kille som tjej. Jag tänker på alla som sitter på en åsikt, en önskan om förändring och har en tanke om att dela den. Jag hoppas att jag hjälpt er en bit på vägen.

Till sist: Krossa skolans fyra väggar, skriv av dig dina tankar och slå till. Även om det verkar omöjligt, så händer det tydligen ibland att man lyckas nå ut. Tyck till, säg till, förändra och inspirera. Men du, käre läsare, det finns en sak du absolut inte får glömma. Stå upp för din åsikt. Alla har rätt att säga sin mening, oavsett det är halva eller hela jordens befolkning vi pratar om. Din åsikt har en mening.

Julia Essell är elev vid Smedingeskolan i Kungsbacka och gamer. Hon gick i årskurs 8 när debattartikeln skrevs.

*Julia Essells artikel "Vi tjejer vill också se maffiga och coola ut" publicerades i Aftonbladet, både i papperstidningen (23 februari 2014) och i nätupplagan:
www.aftonbladet.se/debatt/article18414895.ab*

Mikael Paknäs, rektor:

Skolan – en plats för att introducera de unga i samhällsdebatten

Av Klas Viklund

Mikael Parknäs, rektor vid Smedingeskolan i Kungsbacka kommun, betonar att berättelsen om hur Julia Essells skolarbete blev en artikel i Aftonbladet, som väckte debatt i sociala medier, är ett undantag – men att den förtjänar att lyftas fram.

– Visst arbetar man med debattartiklar både på vår skola och på andra svenska skolor, men det är ovanligt att elevernas texter når ut i pressen, framför allt i rikspressen, förklarar Mikael Parknäs. Jag önskar att skolan i mycket högre grad skulle kunna bidra till att väcka elevernas intresse för olika frågor som rör makt och inflytande och introducera de unga i samhällsdebatten.

Precis som många andra skolor bedriver Smedingeskolan ett medvetet arbete med elevråd, föräldraråd och matråd i en ambition att utveckla inflytandet från föräldrar och elever.

– Det är lätt att tala om ungas delaktighet och inflytande, men det är svårt att förverkliga när de unga inte formellt har tillgång till de forum där diskussioner förs och där beslut fattas, säger Mikael Parknäs. I sin tillsyn av många skolor har Skolinspektionen ofta klagat på brister i elevinflytandet. Ungdomar bloggar och utbyter tankar och erfarenheter kring ämnen som intresserar dem i sociala medier, det är jättebra, men deras diskussioner når sällan utanför kamratkretsen.

Frågan är hur skolan kan arbeta för att hjälpa fram de ungas röster i de mer formella kanalerna – och vilka utmaningar det innebär.

– Jag är skeptisk till föreställningen om att skolan skulle kunna vara en plats som inte befattar sig med politik, säger Mikael Parknäs. Många av de frågor skolan tar upp är laddade med värderingar och

kan betraktas som politiska. Skolan ska vara partipolitiskt neutral, men kan aldrig avstå från att befatta sig med det som kan uppfattas som politiskt.

Mikael Parknäs pekar på läroplanen och kursplanerna, där det som kunskapskrav i flera ämnen anges att eleverna ska formulera sina åsikter.

– Det är klart att det kan finnas en osäkerhet kring hur man som lärare ska arbeta när eleverna tar sig an svåra och obekanta frågor, men på vår skola ligger tryggheten i att man som lärare kan samarbeta och samplanera med kollegor.

Viktigt och på riktigt

Det finns också en växande medvetenhet om entreprenöriellt lärande, vilket enligt Skolverkets definition innebär att utveckla och stimulera generella kompetenser som att ta initiativ, ta ansvar och omsätta idéer till handling.

– Det är viktigt att skolan kan visa att det vi lär oss är på riktigt och hänger samman med livet och världen utanför skolan, säger Mikael Parknäs.

– Skolan har ett uppdrag att hjälpa de unga att ta ställning i olika frågor, att pröva tankar och idéer, åsikter och förhållningssätt. De måste lära sig hur retoriken fungerar, både för att själva kunna delta i opinionsbildningen, men också för att kunna genomskåda andras försök att övertala och övertyga. Det är viktigt att känna till hur man använder känslomässiga argument för att föra fram en åsikt, men det handlar också om att utgå från kunskap och fakta och att kritiskt reflektera kring det som framförs i medier.

Mikael Parknäs poängterar att det i alla tider funnits grupper i samhället som inte anser att de kommer till tals i ett demokratiskt samtal och därför kommit att ägna sig åt utomparlamentariska metoder. Det kan handla om civilt motstånd eller opinionsbildande aktioner, där till exempel Greenpeace vill göra omvärlden uppmärksam på miljörisker eller säkerhetsaspekter kring kärnkraften, vilket i mångas ögon kan anses berättigat. Men det kan också handla om att trycka tårtor i ansiktet på politiker, att kasta sten och flaskor på meningsmotståndare, störa möten eller annat politiskt våld.

– Alla som ser detta inser betydelsen av att tidigt visa barn och unga i praktisk handling hur man kan komma till tals och organisera ett demokratiskt politiskt samtal, i skolan, i samhället eller via olika medier.

– För att kunna diskutera viktiga framtidsfrågor, eller värdegrundsfrågor kring till exempel främlingsfientlighet och alla människors lika värde, är det viktigt med kunskap. Här kan skolan bidra genom att låta elever forska och reflektera, träna upp ett politiskt medvetande, öva upp och tillämpa sin debattförmåga. På det sättet är skolan vår främsta demokratiska resurs, säger Mikael Parknäs.

Utmanande filmprojekt vid gymnasieskola i Visby

Elevernas film om mobbning öppnade för samtal om skolans utveckling

Av Klas Viklund

Att använda digitala verktyg för att göra film kan locka fram oväntade berättelser och oanade förmågor. När eleverna på introduktionsprogrammet vid Elfrida Andréegymnasiet i Visby fick möjlighet att göra film öppnades en ny dialog med skolans ledning. Eleverna kom att visa sidor av sig själva som få tidigare sett. Uppmärksamheten kring filmarbetet blev en drivkraft till förändring – för både eleverna och skolan.

Våren 2013 erbjöds en grupp elever vid Elfrida Andréegymnasiet i Visby att delta i ett filmprojekt. Efter långa diskussioner valde eleverna att göra en film om utanförskap och mobbning där de beskriver en skolverklighet som vuxna ibland blundar för. Det blev en djupt seriös film med ett allvarligt budskap.

Den färdiga novellfilmen fick titeln ”Såret i ditt hjärta”. Filmen överraskade skolans rektorer och lärare. Det tekniska genomförandet, det oförställda sättet att agera framför kameran och viljan att berätta om en självupplevd skolvardag öppnade för en dialog med skolans ledning som eleverna i filmgruppen inte tidigare haft.

Johan Johansson, 18 år, har bidragit med att utveckla manus, fotografera och redigera. Han menar att samarbetet kring filmen varit stimulerande och betydelsefullt för alla, men att budskapet i filmen är det viktigaste med projektet, eftersom det handlar om något så angeläget som mobbning.

– Det är inte alla som mobbas som själva vill ta upp ämnet, förklarar han. Filmen visar att det inte är så många lärare som lyssnar på den som är mobbad. Många lärare vill tänka positivt hela tiden. De ser

inte hur det kan vara när en elev utsätts för mobbning. De hör inte när någon ropar med svag röst. Filmen kan hjälpa lärare att se allvaret i något som kanske annars inte är så tydligt framfört.

De femton eleverna som gjort filmen är i åldern 16 till 19 år. De studerar på det individuella alternativet (IA), ett av gymnasieskolans introduktionsprogram för obehöriga elever. IA riktar sig till elever som behöver extra stöd, motivation och en strukturerad studiemiljö. Det kan handla om elever som på grund av funktionsnedsättning eller av andra särskilda skäl har stora kunskapsbrister och därför inte har de betyg som krävs för att komma in på ett nationellt program.

Under utbildningen, som varar mellan ett och tre år, ska eleverna arbeta med såväl grundskoleämnena som att få praktik. Målet är att bli behörig till ett yrkesprogram eller förberedas inför att ta sig ut i arbetslivet.

Filmön Gotland

Filmarbetet med IA-eleverna på Elfrida Andréegymnasiet i Visby har handletts av Monika Wigren som undervisar i film- och medieproduktion på gymnasieskolan. Tillsammans med två kollegor på Kulturskolan har hon också ett övergripande ansvar för att samordna och utveckla det film- och mediepedagogiska arbetet i Gotlands grundskolor och förskolor.

– Sedan 1990-talet har vi på Gotland utvecklat det mediepedagogiska arbetet genom att skapa nätverk och erbjuda kompetensutveckling för pedagoger och skolledare, berättar Monika Wigren. I dag finns ett nätverk bestående av cirka 30 lärare som representerar lika många skolor eller arbetslag över hela ön. De fungerar som ombud och referensgrupp för arbetet med it och medier i undervisningen.

Under några inledande år stod tekniken i fokus och arbetet var inriktat på att organisera datautbildningar som skulle ge elever och lärare ”ett digitalt körkort”. Numera är de digitala verktygen en del av skolans vardag och insatserna handlar mer om att utveckla arbetssätt, kritisk förståelse och skapa mening kring elevernas medieproduktioner.

Bland barn och unga tillhör i dag mediematerial på Internet den populäraste och viktigaste kulturformen. Men när den pedagogiska satsningen kring film och andra medier tog fart på Gotland fanns inte nätet. Arbetet handlade därför till en början om att bland annat bredda repertoaren av film på biograferna. Oavsett om man bor på en ö ska

man som ung ha samma möjlighet att ta del av ett brett och varierat utbud av film, var den kulturpolitiska utgångspunkten.

Det fanns en stark medvetenhet om att skolan har ett uppdrag att undervisa om filmens och mediernas språk och uttryck, genrer och kulturhistoria samt ge de unga en fördjupad förståelse för filmens och mediernas roll som konstform och massmarknadsprodukt. I detta ingår också ett ansvar för skolan att göra eleverna delaktiga i ett skapande arbete med medier och erbjuda arenor där deras produktioner kan möta en publik och bli utgångspunkt för samtal.

Lärare brukar säga att elevernas ingångar till film- och mediepedagogiken förenklat handlar om att ”ta del”, ”reflektera” och ”skapa själv”. I definitionen av medie- och informationskunnighet (MIK) brukar detta kallas kulturell, kritisk och kreativ kompetens. Detta har sedan starten varit modellen för det film- och mediearbetet som bedrivs av Gotlands skolor. Genom sin breda satsning på film har Gotland genom åren trätt fram som en av de ledande regionerna i landet vad gäller filmpedagogik, filmkultur och filmproduktion.

En högskoleuppgift

I samband med att Monika Wigren under läsåret 2012–2013 deltog i kursen ”Digiped – Digital medieproduktion för pedagoger” vid Stockholms dramatiska högskola, en fristående kurs på 30 högskolepoäng, hade hon i uppgift att genomföra och dokumentera ett mediepedagogiskt arbete med en elevgrupp. Utgångspunkten var att introducera eleverna för digitala verktyg med vilka de skulle kunna utforma egna berättelser.

– Jag hade redan flera pågående projekt inom ramen för mitt uppdrag att utveckla filmpedagogiken på Gotland, berättar Monika Wigren. Men jag sökte efter något som kunde utmana mig i min lärarroll och ge perspektiv på filmberättande, unga och skolutveckling.

Monika Wigren kom att tänka på en grupp elever hon brukade möta i gymnasiekorridoren som hon varje vecka passerar för att komma till sin lektionssal på fredagarna.

– Det var en grupp nyfikna elever som ofta brukade småprata med mig. De undrade vad jag pysslade med. Jag bär ofta på filmkameror, hörlurar och stativ på väg till min undervisningsgrupp i kursen Film- och tv-kunskap. ”Ska ni göra porrfilm?” brukade pojkarna fråga på skämt när jag mötte dem i korridoren. Jag hade förstått att de också ville göra film.

Monika Wigren fick veta att eleverna tillhörde en klass som gick på det individuella alternativet och som av olika orsaker inte klarat grundskolans kurser och som därför saknade behörighet till gymnasiets nationella program. Det visade sig att det fanns en idé hos skolledningen att pröva något nytt för dessa elever som mött många misslyckanden under sin skoltid. Eleverna var trötta och skolkade mycket. De hade ofta minimal lust att traggla med matten och språkämnen. Kanske kunde man introducera några estetiska ämnen för att ge nya ingångar till studiemotivation hos dessa elever?

Monika Wigren hade ett möte med elevernas klassföreståndare. Hon fick veta att det handlade om elever med särskilda behov som skolan haft svårt att motivera för både studier och praktik:

– Under mötet blev jag allt mer övertygad. Här fanns en grupp elever som inte vill, inte orkar, som knappt kommer till skolan – men de vill filma. Det var ett pedagogiskt riskprojekt, men jag ville försöka.

Alla är CP

Alla som försökt göra film med elever vet att arbetet är krävande. Det kostar tid och energi och kräver en gemensam förmåga att ta ansvar för berättelsen, samarbetet och produktionsprocessens olika delar. Att som lärare inleda ett sådant projekt med en klass som man själv inte känner är en utmaning. Det finns inga garantier för hur inbjudan tas emot eller för att projektet kan genomföras, men det finns heller inga förutfattade meningar som styr förväntningarna på vad som kan ske och vad som är möjligt.

– I slutet av januari 2013 mötte jag klassen för första gången, berättar Monika Wigren. Det var femton elever som valt att delta. De visste att vi skulle inleda ett filmprojekt. En av eleverna roade sig med att göra exakta imitationer av Ingmar Bergman och Mikael Persbrandt. Han berättade att han ”brinner för att få göra film”. Han slog omedelbart fast: ”Filmen ska visas i aulan för hela skolan.” Längst fram i klassrummet satt en lång och gänglig kille. Han pratade i mobiltelefon och vilade sina fötter på katederns bordsyta. Han presenterade gruppen: ”I den här klassen är vi alla CP.”

IA-elevernas arbete med filmen inleddes utifrån ett gemensamt sökande och prövande. Den färdiga filmen är resultatet av en vindlande process som började med att eleverna ville utmana filmprojektet, skolan och vuxenvärlden som helhet. ”Vi vill göra porrfilm, actionfilm eller en nazistfilm”, föreslog eleverna. Utifrån elevernas speciella skolsituation går det lätt att förstå deras behov av att undersöka innebörden i

erbjudandet om att göra film. Är det på allvar – eller är det ett tidsfördriv, vilket som helst?

När Monika Wigren undrade om det fanns fler idéer i klassen kom förslaget: ”Att göra en mörk film, en film om hur det verkligen är.” På frågan om vad det skulle kunna handla om blev svaret: ”Hur det är att bli mobbad!” Plötsligt var alla var överens om att just denna berättelse måste filmas.

Filmens manus växte fram under ett antal veckor där Monika Wigren blandade filmhistoria, filmteori, dramaturgi och praktisk filmkunskap med olika skrivövningar. Eleverna fick i uppdrag att hitta på och utveckla filmkaraktärer som brottas med något problem.

Skrivövningen där eleverna fick i uppdrag att utveckla olika karaktärsbeskrivningar gav upphov till en drabbande läsning. Eleverna beskrev unga personer som alla kämpar med olika varianter av diagnoser. Det var berättelser om att vara udda, att vara förminskad och att vara osedd.

Med dessa karaktärsbeskrivningar som utgångspunkt genomförde Monika Wigren ett manusmöte där hon tillsammans med eleverna diskuterade hur historierna skulle kunna flätas samman. Hon uppträdde formellt och lite stängt, alla måste få komma till tals, allas texter måste bli genomlysta.

– Alla var eniga om att bygga upp filmen kring karaktären Max som är mobbad. Elevernas val av roller, både framför och bakom kameran, gick smärtfritt. På ett ögonblick hade vi inspelningsteam och skådespelarlista klara.

Elias Ekstrand, som skrivit historien om Max, antog utmaningen att spela huvudrollen. ”Jag vill regissera också. Jag vill visa vad jag kan”, förklarade han inför gruppen.

Tillsammans med eleverna diskuterade Monika Wigren filmens realistiska stil. ”Vi har varit mobbade, vi vet hur det är”, förklarade en av pojkarna. Eleverna pratade om lärarnas ansvar för hur elever har det i en klass. Det framkom att eleverna mött många lärare som inte lyssnat på dem utan istället kommit med bortförklaringar. ”Det är inte så farligt. Du får ju tänka på att du är lite speciell”, hade någon lärare sagt och därmed bidragit till att skuldbelägga en utsatt elev.

Kreativt kaos

De dagar som var avsatta för filminspelningen kom att präglas av ett kreativt kaos. Huvudrollsinnehavaren Elias ville inledningsvis skjuta upp filminspelningen, eftersom han inte tyckte att han haft tillräckligt

med tid att förbereda sig. Oron spred sig i gruppen. Monika Wigrens taktik blev att prata igenom alla praktiska förberedelser och lugna ned situationen.

Första inspelningsdagen var ingen av eleverna på plats när Monika Wigren dök upp på skolan med sin kollega Pierre Wilén, en ung film-skapare som brukar hjälpa till när det är skarpt läge med praktisk medieproduktion. Klasslärarna hade ingen aning om var eleverna höll hus. ”Kanske blev det för mycket för gruppen igår”, spekulerade en av lärarna.

– Plötsligt dök den enda tjejen i manusgruppen upp. Hon visste inte heller var klasskamraterna var. Men hon hade skrivit en låt till filmen, ”Alla behöver en vän”, med egen text och musik. Det skulle kunna bli en fin avslutning på filmen, om det blir någon film, tänkte jag.

Det tog tid att samla gruppen. Men ju mer Monika Wigren lärt känna eleverna desto större förståelse har växt fram för deras privata livssituation. Det kan finnas många orsaker till att man som elev kommer för sent eller glömmer bort skolan. Det behöver inte ha med ovilja eller ointresse inför skolan eller filminspelningen att göra.

En av klassföreståndarna, Caritha Nilsson, tog sig an rollen som den aningslösa lärarinnan som inte förstår att eleven Max trakasseras av sina plågoandar på skolan. Hon var i efterhand mycket nöjd och konstaterade att filminspelningen fått eleverna att fokusera: ”Folk säger att våra elever inte kan koncentrera sig mer än högst tio minuter, men se på dem nu. Det här arbetet betyder oerhört mycket för dem.”

En vecka senare togs de sista scenerna. Alla var på plats från första stund. Eleverna var överlag uppsluppna och laddade, med ett par undantag. En flicka hade utmanat sin svartsjuka pojkvän. Det handlade om starka känslor som påverkade alla i gruppen och som måste ventileras.

– Jag fortsatte samlingen med att hålla ett litet ”peptalk” utifrån noteringar från första inspelningsdagen. Jag lyfte fram allas insatser för hur väl arbetet fungerat

Men därefter bröts förtrollningen. Gruppen blev övermodig. Eleverna kunde omöjligt koncentrera sig på filmen. Paret som nyss haft en konflikt ville bara kyssas. Huvudrollsinnehavaren visade prov på sin förmåga att imitera kända personer. Andra nojsade och bollade med mickmuffen. Någon ville veta dagens hållpunkter och ha en försäkran om att inga tider ändrats. Det tog en stund att samla gruppen. Arbetet underlättades inte av att flera scener spelades in på skolgården där

arbetet stördes av att elever kom ut på rast. Några elever inbjöds att medverka som statister i filmen.

Dags för premiär

Redigeringen av filmen gjordes av Johan Johansson som för första gången arbetade med redigeringsprogrammet iMovie. Han hämtade musik och ljudeffekter från Skolverkets webbresurs Multimediateknik där det finns ett öppet arkiv med ljud och musik till skolornas förfogande.

Det som återstod var att lägga in eftertexter och sången ”Alla behöver en vän” som Desiree Hallberg Dyplin skrivit och som hon själv framför. Hon fick hjälp med arrangemang och musikinspelning av lärarna Anna-Karin och Håkan Renard från Kulturskolan. Sångtexten kom på ett fint sätt att sammanfatta budskapet i berättelsen. Desiree sjunger:

Jag ser människor som går här på gatan

De behöver varann

Ett par hand i hand

Jag ser människor som går här på gatan

De ser på varann

Och ler lite grann

Och nu ska jag säga något viktigt:

Alla behöver en vän

Måndagen den 6 maj 2013 samlades elever och lärare från individuella programmet på en biograf i Visby för att se den färdiga filmen på stor duk med bra videoprojektion. En klasskamrat, som varit statist i filmen, tog ordet efter visningen: ”Det var en bra film!” Den självkritiske huvudrollsinnehavaren Elias höll inte med: ”Skitdåligt. Jag hade aldrig fått en Oscar för det där.” Vid sidan av frågan om ”bra” eller ”dåligt” lyckades Monika Wigren initiera ett samtal med om vad filmen handlar om och hur den kommit till.

I samband med att eleverna påbörjade arbetet med filmen ”Såret i ditt hjärta” presenterades projektet på en arbetsplatsträff för skolans rektorer och lärare. Då framkom önskemål om att den färdiga filmen skulle visas i skolans aula vid en kommande arbetsplatsträff. Monika Wigren bad eleverna att själva presentera sin film.

– Vi hade ett arbetsmöte för att repetera hur en sådan presentation skulle kunna se ut, säger Monika Wigren. Eleverna bestämde att de skulle stå tillsammans på scenen. De hjälpte varandra att skriva ma-

nus för sin presentation. När texterna var färdigskrivna körde vi en repetition.

Visningen av filmen inför en grupp om sextio lärare och två rektorer blev en stor händelse för både eleverna och skolpersonalen. För första gången under sin gymnasietid framträdde dessa elever på podiet i aulan i en del av skolan där de aldrig tidigare tagit plats. De avslutade sin presentation av filmarbetet med orden: ”Ni kan fråga oss vad ni vill om filmen efteråt. Vi kan svara på allt.”

Filmen ”Såret i ditt hjärta” är åtta minuter lång. Den berättar om vardagen för Max som mobbas på gymnasiet och vars lärare blundar för trakasserierna. Han har en hemlig beskyddare i form en tjej som skickar anonyma sms till tröst och till varning. Men Max hinner inte få det sista sms:et, som varnar för ett bakhåll, innan han blir knivhuggen på skolgården. För en oförberedd åskådare är det chockerande att de triviala knuffarna i skolkorridoren och det blodiga knivhugget skildras som en del av samma gråa skolvardag.

– Efter visningen stod lärarkåren upp i bänkarna och applåderade, minns Monika Wigren. Eleverna flög upp på scenen och tog varandras händer och bugade. Det blev frågor och svar och många i publiken var både överraskade och imponerade, förmodligen också drabbade av kraften i filmberättelsen.

Klassföreståndarna Caritha Nilsson och Eva-Britta Wallin berättar att de var djupt berörda av filmvisningen och av elevernas presentation på arbetsplatsträffen i aulan.

– Det känns extra roligt att våra IA-elever fått stå på scenen och presentera sin film, säger Caritha Nilsson. Det är inte så vanligt. Jag är så imponerad av deras förmåga till koncentration och skådespeleri.

– Vi har jobbat länge med de här eleverna och upplever ett påtagligt lyft sedan filmprojektet startade, säger Eva-Britta Wallin. Det finns en stolthet hos eleverna över filmen.

Den färdiga filmen har senare visats för politikerna i gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden och personalen vid Gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltningen i Region Gotland samt för rektorer och lärare inom den kommunala gymnasieskolan på Gotland. Det är exempel på grupper av beslutsfattare där dessa ungdomars bilder och berättelser sällan getts ett liknande utrymme. Inom gymnasieskolan tillhör de en marginaliserad grupp som visserligen är en del av skolans ansvar, men som formellt saknar behörighet till gymnasiet och som därför inte äger en självklar plats på skolan.

Sedan filmen blivit klar har den fått ett eget liv bland Gotlands skolkuratorer som haft fria händer att använda filmen i arbetet mot mobbning inom grundskolan.

Riskprojekt

Monika Wigren har ibland beskrivit arbetet med IA-elevernas film som ett riskprojekt som hon initierade utan förväntningar på ett färdigt resultat. Som en del av hennes eget arbete, inom ramen för kursen på Stockholms dramatiska högskola, har fokus i första hand legat på den pedagogiska processen, att iscensätta en lärandesituation och reflektera kring den.

– Samtidigt har jag gått in i arbetet utifrån min yrkesroll, förklarar Monika Wigren. Och i den finns ingen tveksamhet. Där handlar det om att möta eleverna med respekt och nyfikenhet och med en förväntan om att detta kommer vi att klara av. Vi kanske inte från början vet exakt hur, men budskapet till eleverna är att vi kan lösa detta tillsammans.

Monika Wigren är medveten om att hon fått möta eleverna i en estetisk process som inneburit en ny och spännande vändning för dem. De har slussats in i arbetet utan minnen av misslyckanden. Det har skapat en genväg till lärande där eleverna som kollektiv och som individer omedelbart uppfattat sig som kompetenta att berätta sin historia.

Erfarenheterna från arbetet med filmen "Såret i ditt hjärta" har lett vidare till att Elfrida Andréegymnasiet kommit att erbjuda en bredare fördjupning i mer praktiska aktiviteter för eleverna på den del av introduktionsprogrammet som tidigare haft en mer otydlig inriktning. Under läsåret 2013–2014 har till exempel IA-eleverna, förutom film, kunnat arbeta med måltidskunskap och svetsning, vid sidan av mer traditionell undervisning i grundskolans kärnämnen.

Anders Gardelin är rektor för Elfrida Andréegymnasiet. Han berättar att skolan under lång tid varit missnöjda med upplägget för IA-eleverna, att skolan inte lyckats utveckla undervisningsupplägg som engagerar, att skolan försökt hålla fast vid traditionellt skolarbete.

– Det uppstår en förtroendeklyfta mellan eleverna och skolan när vi förväntar oss att de ska fortsätta att jobba vidare med ämnen och arbetsformer där de känner att de är utanför. Det här handlar om elever som skolan inte lyckats möta när de deltar i en allt för stor undervisningsgrupp.

Filmen ”Såret i ditt hjärta” blev en ögonöppnare som visade skolans ledning att det går att arbeta på ett annat sätt. Filmen som medium har större genomslag och lever ett längre liv som kollektiv berättelse än ett enskilt arbete i metallslöjd eller en utsökt måltid som redan ätits upp.

Skolutveckling kan initieras och genomföras på ett flertal olika sätt. I detta fall är det intressant att konstatera att utgångspunkten varit en fortbildningskurs kring digitalt berättande som en av skolans pedagoger deltagit i.

Inom didaktiken urskiljs ofta tre vägar till yrkesmässig utveckling för lärare: teori från facklitteratur, insikter sprungna ur samtal med kollegor samt självreflektion utifrån erfarenheter i den egna praktiken. I arbetet med IA-elevernas filmprojekt har de aktuella förutsättningarna på den egna skolan förmerats via en fortbildningskurs samt diskussion och reflektion kring den egna pedagogiska praktiken. Erfarenheterna från filmprojektet har sedan kunnat växlas in i den kontinuerliga verksamheten tack vare god förankring hos skolledning, medarbetare och elever.

Frank och Melissa

Den filmproduktion som IA-eleverna arbetat med läsåret 2013–2014 bygger också på ett manus utifrån elevernas egna frågor. Arbetet har resulterat i filmen ”Frank och Melissa” som handlar om kärlek och svartsjuka mellan två tonåringar.

Monika Wigren berömmar eleverna för deras mod att på film skildra en tonårstid där frågor om kärlek och sex, vänskap och relationer, tillhör livets allra största frågor. Samtidigt finns det händelser i kulisserna från arbetet med filmen som det är omöjligt att tala om: rättegångar, fosterhemsplaceringar, droger och gänguppställningar.

Den 3 april 2014 premiärvisades den nya filmen för publik på biograf i Visby. Lokaltidningarna hakade på och rapporterade om både undervisningsupplägget för IA-eleverna och de ungas ambition att på film beskriva svåra frågor. ”Filmprojekt ska få elever på rätt spår”, skrev Gotlands Allehanda dagen efter visningen. ”Knepiga känslor avhandlades – sexscen var extra tuff”, meddelade Gotlands Tidningar.

Melissas pappa spelas i filmen av Elias Ekstrand som förra året skrev och spelade huvudrollen i ”Såret i ditt hjärta”. Han intervjuades av Gotlands Tidningar: ”Det är min dröm att bli skådespelare, säger han och drar till med en imitation av Ingmar Bergman och Leif GW Persson.”

Karriären för Elias tycks redan ha börjat. Hösten 2014 försöker skolan ordna en praktikplats hos Länsteatern på Gotland. Det kan bli ett viktigt steg. För Elias har arbetet med film och skådespeleri brutit isen i umgänget med andra.

– När man gör film lär man sig att prata med folk och att inte vara blyg, förklarar han. I en värld med datorer och Internet är det lätt att skriva och säga vad som helst när man sitter vid datorn, men i verkligheten, i kontakten med nya människor, är det inte alltid lika lätt att säga vad man egentligen tänker och menar.

Estetiska insikter

Skolledningen och lärarna på introduktionsprogrammet vid Elfrida Andréegymnasiet i Visby har övertygats om att film och andra estetiska uttryck har en given plats i elevernas utbildning. Filmerna som producerats är ett konkret bevis för att eleverna kunnat hitta sin förmåga till koncentration, samarbete, kreativitet, motivation och närvaro. Eleverna har fått visa att de har något att berätta och att de är förmögna att gestalta detta med digitala verktyg. De kan tala om sitt arbete inför publik och diskutera de frågor filmerna väcker.

Erfarenheterna av filmarbetet med IA-eleverna i Visby liknar i hög grad de erfarenheter som gjorts av lärare som arbetat med estetiska uttrycksformer på andra skolor. Det är några självklara sanningar som återkommer i utvärderingar och dokumentation. De kan formuleras på olika sätt, men handlar i korthet om medieformerna, gruppdynamiken och innehållet:

Olika uttrycksformer och medieformer ger olika perspektiv på världen eftersom varje medium har sin unika estetiska form med sina särskilda möjligheter och begränsningar. En uppsats, en novellfilm eller en sång om samma ämne ger helt olika möjligheter att gestalta budskap och bilder med olika grad av närhet och distans, identifikation och reflektion, upplevelser och kunskaper.

En undervisning som medvetet erbjuder eleverna att samarbeta kring olika uttrycksformer och medieformer gör det möjligt för elever med olika talang, förmågor och intressen att träda fram och inta tongivande roller i gruppen. Det öppnar också för elever att utforska uttryck och gestaltungsformer som kanske ingen tidigare frågat efter. På det sättet kan eleverna (och deras lärare) få syn på helt nya sidor hos sig själva och varandra – och växa som människor.

En undervisning som medvetet varierar sättet att bjuda in eleverna i ett skapande arbete ger också utrymme för olika typer av förhållnings-

sätt till den skapande processen och olika grader av personligt berättande. Ibland kan det vara utmanande för skolan att hantera berättelser som i allt för hög grad rymmer elevernas privata och personliga erfarenheter – eller berättelser som uttrycker kritik mot skolan. Men det är också den personliga aspekten som skapar engagemang.

Johan Johansson har deltagit i båda filmprojekten. Innan han tog del i arbetet med filmen ”Frank och Melissa” hade han stor frånvaro och satt mest hemma. Nu vill han göra ett vänporträtt tillsammans med Elias Ekstrand om ”hur det är att inte vara som alla andra”. Monika Wigren berättar att Johan under slutet av vårterminen 2014 gått upp klockan sex på morgnarna och tagit bussen till skolan för att närvara vid hennes lektioner, även de lektioner hon har med helt andra klasser.

Tillsammans med några kamrater har Johan Johansson en egen kanal på YouTube, kallad GoldenproductionTV. En av hans senaste filmer kommenterar Gotlands läge i försvarsdebatten efter krisen i Ukraina våren 2014. Filmen heter ”Johan Gås och den ryska invasionen” och handlar om en gotländsk hemvärnsman som på egen hand lyckas starta ett krig med Ryssland. Filmen avslutas med att fastlandet dras in i konflikten. Statsminister Fredrik Reinfeldt kommenterar den uppkomna krisen på Gotland i Aftonbladet (i en fejkad artikel skapad i photoshop): ”Är det där Almedalen ligger på sommaren?”

Denna artikel bygger på underlag i form av dagboksanteckningar, pedagogisk dokumentation, kursutvärderingar och internt informationsmaterial som ställts till förfogande av Monika Wigren, lärare vid Elfrida Andréegymnasiet i Visby, och My Monzón Preis, informatör vid Gymnasie- och vuxenutbildningsförvaltningen i Region Gotland.

Elfrida Andréegymnasiet uppgår från 1 juli 2014 i nybildade Wisbygymnasiet.

Filmen ”Såret i ditt hjärta”: youtu.be/TO97Bcle_ZQ
Filmen ”Frank och Melissa”: youtu.be/9T1TGNW2Jv8

Blockholm – Staden på entreprenad hos medborgarna

Unga bygger framtidens Stockholm i Minecraft

Av Markus Bohm och Mats Karlsson

Hur kan människor göras delaktiga i samhällsutvecklingen? Hur kan allmänheten påverka visioner och beslut som rör utvecklingen av en stad? Blockholm är ett projekt där invånare tillsammans byggt kvarter och hela stadsdelar i Stockholm med hjälp av datorspelet Minecraft. Initiativtagarna, konstnären Markus Bohm och arkitekten Mats Karlsson, skriver här om sin vision att skapa en digital plattform och en utställning som kan erbjuda ett möte mellan fantasi och verklighet. Det skapar nya förutsättningar för det publika samtalet om vad Stockholm är – och skulle kunna vara.

Blockholm är ett projekt i gränslandet mellan konst, arkitektur och medborgarråd där allmänheten bjudits in att tillsammans bygga Stockholm med hjälp av datorspelet Minecraft. Blockholm bygger på en överföring av Stockholms landdata in i Minecraft till en exakt och fullskalig representation av staden. Alla befintliga byggnader har avlägsnats och kvar finns stadens cirka 100.000 tomter. I spelet är Blockholm en stor levande karta där deltagarna kan röra sig fritt och vara med om att förändra, utveckla och bygga nytt. Varje spelare som deltar tilldelas en tomt som kan bebyggas efter eget huvud, eller tillsammans med andra. Därmed får deltagarna möjlighet att pröva och dela sin vision om utvecklingen av staden.

Sedan lanseringen den 24 oktober 2013 har cirka 15.000 tomter bebyggts av barn, ungdomar och vuxna som alla bidragit med sina idéer. Det har byggts hotell, studentbostäder, drömhus, arenor samt mängder med hybrider och experiment. Det har uppstått spännande, intressan-

Jag har byggt ett miljövänligt kvarter med utsikt över Riddarfjärden. Det är fyra hus med olika spännande utseenden. Det första huset är ett fyravåningshus med glasterrass och speciella pelare. Det andra huset är ett växthus som producerar ekologiska meloner till kvarteret. Det tredje huset är ett hus av tre kuber som går in i varandra med en carport under. Och det fjärde huset är gjort av fyra "bord" med täckta sidor som går in i varandra på olika nivåer med glas på de öppna sidorna. Lite inspirerat av japanska tempel.

Elliot, 11 år, beskriver sitt bygge i samband med registreringen till Blockholm

ta och mystiska möten. Olika typer av samtal har inletts under bygg-tiden, arbetsgrupper och nya vänskaper har uppstått.

Den 7 mars 2014 öppnade Arkitektur- och designcentrum i Stockholm (tidigare Arkitekturmuseet) en utställning där tio byggprojekt i Blockholm valts ut av en jury som bland annat bestått av Karolina Keyzer, stadsarkitekt i Stockholms stad; Dan Hallemar, redaktör för tidskriften Arkitektur; och Malin Zimm, sakkunnig i arkitektur vid Arkitektur- och designcentrum. Byggnaderna presenterades i utställningen som verkliga prototyper i skala 1:5. Bland de utvalda bidragen fanns bland annat en regnbågsport samt trädkojor och höghus i ett lekfullt och tänkvärt utförande.

Att besöka utställningen har varit som att promenera genom ett storpixlat datorspel från 1980-talet. Syftet har varit att barn på ett påtagligt sätt skulle kunna guida vuxna in i dataspelets kreativa värld och inspirera till ett fortsatt byggande. Vid sidan av skalmodellerna har utställningen också bestått av en fördjupning kring spelet Minecraft samt en verkstad där besökarna kunnat designa miljöer och figurer.

I utställningen kring Blockholm introducerades besökarna för begrepp som crowdsourcing, öppen data, making och sharing samt exempel ny teknik som 3D-printrar. Det handlar om tankar och företeelser som gör det lättare att sammanställa och dela information, genomföra och sprida idéer, så att fler kan mötas och för att fler idéer ska kunna bli till verklighet. Det är inbjudande – men också utmanande i förhål-

Jag har byggt en modern stad som jag gärna skulle vilja visa för andra så att dom kan få inspiration och senare också själva kunna bygga den.

Isak, 13 år, beskriver sitt bygge i samband med registreringen till Blockholm

lande till traditionella sätt att tänka kring till exempel ägande och upphovsrätt.

Under utställningstiden, som varade fram till den 1 juni 2014, hölls ett antal temadagar för barnfamiljer med fokus på de allra yngsta besökarna, men också temadagar för föräldrar, morföräldrar och pensionärer som ännu inte provat, men som vill lära sig bygga i Minecraft.

En seminariekväll ägnades den så kallade ”makersrörelsen” som vuxit sig allt starkare som en korsbefruktning av hantverkstradition, uppfinnariver och modern teknologi, och som innebär nya möjligheter för alla att förstå och utforma tingen omkring oss. Under ett seminarium om bostadsfrågor möttes olika idéer och tänkbara scenarier för bostadsplanering och bostadspolitik. I ett avslutande seminarium, någon vecka innan utställningen stängdes, samtalande forskare och stadsplanerare om Blockholm och diskuterade datorspel som plattform för medborgarmedverkan och delaktighet.

Delaktighet i nya former

Förutom att visa upp den kreativitet som finns omkring oss har vi med Blockholm i praktisk handling demonstrerat ett nytt sätt att skapa delaktighet, ett nytt sätt för medborgare i olika åldrar att visa upp sina idéer, förslag och lösningar. Att utgå från Minecraft har varit ett sätt att visa hur ett datorspel kan fungera som ett gränssnitt för att underlätta möten, presentationer och samarbeten kring att lösa problem. Att arbeta med Minecraft, och andra datorspel, skiljer sig från den mer professionella planprocessen genom att spelen bygger på enkelhet, lust och snabb feedback.

Kanske är det så, att ett deltagande som bygger på lust också skapar ett bredare deltagande och att detta också ger andra typer av lösningar? Vår tanke har varit, att man i leken och i datorspelens experiment är mer fokuserad på lösningar än på problem. I stället för att rikta

På min stora tomt försökte jag att utnyttja arean och bygga något som faktiskt går att bygga i verkligheten. Den stora vita byggnaden tänkte jag mig kunde vara alltifrån ett stort kontor för ett/ flera företag, det kan även vara en byggnad där vanliga medborgare kan bo. De två höghusen är också tänkta som något liknande, jag har även byggt tre små "villor" där helt vanliga barnfamiljer kan bo, eller om man inte vill bo mitt bland "företags"livet så kan man använda dessa villor vid speciella tillfällen. Om till exempel någon speciell person från någon annan stad eller ett annat land kommer kan man använda dessa små byggnader som minihotell. Jag har även gjort en liten stuga där man kan umgås och njuta av det vackra naturområdet.

Yasmin, 17 år, beskriver sitt bygge i samband med registreringen till Blockholm

uppmärksamhet på det som inte funkar, så ägnar man sig åt hur det skulle kunna fungera istället. Om du inte är nöjd med den stadsplan som lagts fram kan du göra en egen.

Men visst är det en utmaning att lägga ut stadsplanering och problemlösning på entreprenad hos medborgarna. Fördelen med datorspelet är att det är ett format som är samma för alla som deltar. Det gör processen demokratisk och resultatet lättare att gemensamt utvärdera. Detta kan öppna för en djupare förankring av planer, en starkare samhörighet och tillhörighet till staden och ett utvidgat samtal mellan grupper och intressen. Det kan skapa en möjlighet att öka stadens dynamik. Det viktiga med en medborgardialog, förutom att skydda sina egna intressen, är att se hur vi kan förvalta det gemensamma rummet. Kan det användas för fler aktiviteter och fler verksamheter? Kan vi skapa nya mötesplatser?

Spel som grund

Vi har använt oss av det svenska datorspelet Minecraft. Det är en spelplattform för byggande och kreativa experiment som i dag används av tiotals miljoner människor över hela världen. På samma sätt som i Minecraft, fast med andra mer avancerade digitala verktyg, arbetar dagens arkitekter och stadsplanerare.

Sedan Markus "Notch" Persson lanserade datorspelet Minecraft i maj 2009 har spelet tagits i anspråk och utvecklats tillsammans med

Jag har byggt en skyskrapa – The Scandinavian Plaza – ur ren fantasi. Alla skandinaviska länders flaggor är representerade på byggnaden, dvs Danmark, Norge och Sverige. Jag har valt att representera de skandinaviska länderna på min byggnad därför att Sverige är ett internationellt och diplomatiskt land, ett land som existerar i alliansfrihet och fred. Ett land som inte varit i krig sedan 1814. Jag har valt att ta med Danmark och Norges flaggor därför att vi är tre länder som har oerhört mycket gemensam historia. Språket (språken) är oerhört lika. Sverige och Norge har varit i union. Sverige och Danmark har slagits och utkämpat många krig genom historien, men i dag är vi i fred sen en lång tid tillbaka. Vad jag vill symbolisera med byggnaden är fred och internationellt samarbete.

Simon, 16 år, beskriver sitt bygge i samband med registreringen till Blockholm

sina användare. Det som lockar är att få utnyttja sin fantasi och kreativitet för att skapa nya fantastiska världar, städer och byggnader. Något som förvånat många, i första hand ”spelintresserade” användare, är populariteten med inställningen ”creative mode” som gör att man kan bygga i spelet utan att byggnationernas hotas av nattliga monster. Vissa analytiker menar att Minecraft inte i första hand är ett spel, utan ett socialt medium för delaktighet och kommunikation, på samma sätt som Facebook, Twitter eller YouTube.

Minecraft är i dag världen mest spridda tredimensionella digitala designprogram. En särskild version av programmet har sedan 2012 använts av FN:s boende- och bosättningsorgan (UN-HABITAT) för att involvera ungdomar i projektet ”Block by Block” som handlar om att utforma offentliga rum i utsatta områden runt om i världen. Minecraft har också använts av Svensk Byggtjänst i projektet ”Mina kvarter” som initierades 2011 i syfte att involvera de boendes visioner i arbetet med att omforma miljonprogrammets bostäder i Stockholms förorter.

I Minecraft bygger man i datorn, som ett digitalt Lego med block i olika material. Man kan bygga själv eller tillsammans med andra. Inlärningströskeln är låg.

I Blockholm får alla sin egen tomt som är skyddad, men på Djurgården har det varit öppet för alla deltagare att bygga tillsammans och i

Jag har byggt ett drömhus som ser ut så här som jag beskriver det. Huset är väldigt stort, det är ungefär som ett slott och har en pool med fontän. Det är väldigt fint. Jag har byggt fem rum, ett rum är mitt. Mina kompisar får också sova i dom andra rummen, rummen har tavlor, sängar, mattor och egen mat.

Lukas, 10 år, beskriver sitt bygge i samband med registreringen till Blockholm

denna del av Blockholm har en intensiv kaotisk energi uppstått. Alla sorters former möts och krockar. Men här har det också varit möjligt för deltagarna att förstöra för varandra. För att motverka detta bildade deltagarna därför ett ungdomsråd som tog hand om platsen, skyddade byggnader och modererade chatten.

Medborgardialogen sprider sig

Projektet Blockholm har skapat ett nytt samtal kring staden vi bor i och lagt grunden för en ny form av medborgardialog. Och i denna diskussion möter vi också en helt ny åldersgrupp – merparten av deltagarna i projektet Blockholm är mellan 8 och 12 år. En central fråga är förstås om det uppstår dialog mellan grupperna, mellan de unga och de vuxna, mellan en intresserad allmänhet och experter och politiker? Blockholm har varit ett sätt att visa hur en sådan dialog skulle kunna utformas.

Den 1 juni 2014 avslutades projektet Blockholm och både servern och utställningen stängdes. Servern med Blockholm sparas för att kanske väckas till liv i ett annat sammanhang.

Projektet har väckt stort intresse hos stadsplanerare och beslutsfattare och utställningen på Arkitektur- och designcentrum i Stockholm har varit viktig som mötesplats och forum för diskussion. De unga deltagarna har kunnat delta i ett visionärt planeringsarbete som fått stor uppmärksamhet i dagspress, tidningar, tv och på webben. Samtal om projektets fortsatta utvecklingsmöjligheter pågår med företrädare för Stockholm, Lund och Göteborg. Intresse för projektet och utställningen har också kommit från Köpenhamn, Wien, Hong Kong och London.

Det finns ett växande intresse hos stadsplanerare att få en plattform där de inför medborgarna kan redovisa sina planer men också peka på svårigheter och problem som måste lösas. Ju bredare och djupare

diskussionerna når ut, desto större är sannolikheten att de lösningar kommer fram också är förankrade hos de personer som kommer att använda samhällsfunktionerna och befolka platserna. Det handlar om en visuell publik dialogform där allmänheten kan följa och påverka modellernas förändring i realtid. De försök som gjorts visar hur arkitekter, politiker och medborgare kan följa varandras arbete, inspireras och låna från varandra och skapa ett slags konsensus kring olika lösningar under arbetets gång.

Det är viktigt att använda de nya redskap som finns för att stärka demokratin och skapa nya platser där vi undersöker vad vår stad är och hur den skulle kunna vara. Nya idéer och ny teknik kan vara en positiv kraft som utvecklar synen på vilka vi är och hur vi vill leva tillsammans.

Markus Bohm är konstnär med särskilt intresse för demokratifrågor, pedagogik och det gemensamma rummet.

Mats Karlsson är arkitekt med särskilt intresse för att utveckla den kreativa staden och offentlig konst.

Medie- och informationskunnighet, MIK

Internet är fantastiskt, men kan inte vara svaret på alla frågor

Av Emma Parmér

Vi lever i dag i ett samhälle där vi har en enorm tillgång till information, tack vare internet. Det gör oss fria samtidigt som det gör oss mer styrda än någonsin. De sökmotorer vi använder dagligen har ju faktiskt möjlighet att filtrera information. I skolan använder vi internet för att få tag på information. I och med att alla elever i min skola har varsin dator och undervisningen är digitaliserad så blir det enklast så. Men hur bra är internet som informationskälla?

Mängden av information på internet är enorm, inget annat kan jämföra sig med det. Alla har också möjlighet att få dela med sig av vad de vet. Det är både en av de fina fördelarna med internet och ett stort problem. Hur vet vi att det är sant det som står?

Källkritik gäller också sökmotorer

I skolan lär vi oss att vara källkritiska inför det som står på internet, så att vi inte lär oss saker som inte stämmer. Det är till och med kursmål i några ämnen att vara källkritisk. Men vi lär oss mest att vara källkritisk i förhållande till olika internetsidor och inte att faktiskt vara kritiska mot sökmotorn vi använder oss av för att söka informationen. Hur många använder inte Google till allt de vill hitta?

Om du använder Gmail blir du automatiskt inloggad på sökmotorn Google och får ett konto på Youtube. Google lär sig vilka videoklipp du brukar titta på och vad du brukar söka på. Den informationen används till att filtrera sökfunktionen så att det kommer upp resultat som Google menar passar dig. Och desto mer vi tar en informationskälla för given desto sämre blir vi på att vara källkritiska och desto lättare är det att vi tror på något som inte stämmer.

Medie- och informationskunnighet

Statens medieråd, UR, Svensk biblioteksförening och Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, höll ett seminarium på konferensen Framtidens lärande i april 2014, kring medie- och informationskunnighet, eller MIK, som det kallas.

En av utmaningarna för Statens medieråd är just det nya informationssamhället, vad ska man göra för att det endast ska tillföra bra saker och inte problem? Det ger fantastiska möjligheter att hitta och välja vilken information vi vill, men risken är att vi bara använder samma källor. Vi är inte längre bara konsumenter i samhället, vi är också producenter.

UR menade att skolan och utbildningen måste förhålla sig till det nya samhället. Fri tillgång till information är en förutsättning för ett demokratiskt samhälle. SKL påpekade att vi måste tala klarspråk i dessa frågor. Vi måste acceptera att vi är i en ny tid där samhället är digitalt. Ett av problemen är att det finns för lite kunskap i skolorna.

Jag nickar när jag hör det. Jag håller verkligen med. Även om våra lärare är kunniga så söker vi reda på mycket information själva, och det är lätt att glömma att vara källkritisk.

Biblioteken – bortglömd resurs?

Svensk biblioteksförening säger därefter något väldigt intressant. Varför utnyttjar vi inte biblioteken mer? Där finns information från många olika källor och det ger möjligheten att välja bort, granska och förmedla. Biblioteken är en oerhörd tillgång och ändå används de inte mycket alls i dag.

Jag kan inte ens komma ihåg senast jag utnyttjade bibliotekens enorma tillgång till information. Det har nog aldrig hänt att en lärare sagt till mig att jag ska gå till ett bibliotek för att ta reda på något. Ändå ligger ett stort bibliotek ungefär hundra meter från vårt gymnasium.

Internet är fantastiskt, men jag tror inte att det kan vara svaret på alla frågor. Efter detta seminarium med många kloka synpunkter och ord blev jag inspirerad till att utveckla min förmåga att vara källkritisk. Bibliotek är definitivt något jag kommer utnyttja i mitt framtida lärande.

Emma Parmér är elev vid gymnasieskolan YBC i Nacka. Tillsammans med ett femtiotal elever från skolan medverkade hon som reporter vid konferensen Framtidens lärande arrangerad av Stiftelsen DIU, på Munchenbryggeriet i Stockholm, den 10-11 i april 2014.

Skolan, valrörelsen och hashtaggen som partisymbol

Barns medborgerliga rätt till sin politiska röst

Av Klas Viklund

Ska barn ha rösträtt? Eller på vilket sätt kan ungas röster inkluderas i den politiska debatten? Hur bemöts de unga av traditionella medier och hur har sociala medier sänkt tröskeln och omdefinierat innebörden för politiskt deltagande? Frågorna ställs på sin spets under ett valår, men är ständigt aktuella i förhållande till skolans grundläggande demokratiuppdrag.

Ett valår kan det vara lätt för både unga och äldre att förledas av uppfattningen att demokrati i första hand är en fråga om val till olika parlament. Därmed är demokratin säkrad. Men den uppblossade debatten under ett valår är främst ett uttryck för den representativa demokratin, där folket styr genom att ge folkvalda politiker en viss beslutanderätt.

Demokratin i sig är en process som måste hållas levande, i hem och skolor, i föreningar och på arbetsplatser, i tidningar, tv och interaktiva medier, oavsett om det är valår eller inte. Det handlar i grunden om opinionsbildning och varje medborgares rätt att göra sin röst hörd.

Politiska beslut uttrycks ofta i form av lagar och regler som utövas och följs upp av myndigheter och domstolar. För alla som sysslar med medier i undervisningen kan det vara högtidligt att under ett valår påminna om mediernas betydelse för att informera, granska, kommentera och debattera maktutövning – och att tillsammans med eleverna utforska den delvis nya roll som sociala medier innebär för politiskt deltagande.

Inför det svenska supervalåret 2014 med EU-val i maj och allmänna val i september, och lagom till 25-årsjubileet av FN:s konvention om

barnets rättigheter den 20 november 2014, publicerar barnkulturforskaren Margareta Rönnberg, professor vid Högskolan i Gävle, en bok med den dubbeltydiga titeln "Barns rätt till sin röst" (2014). Där argumenterar hon dels för de ungas politiska rättigheter (rösträtt för barn), dels för de ungas möjligheter att komma till tals och göra sin röst hörd i samhällsdebatten (barns kommunikativa rättigheter).

Margareta Rönnberg har genom åren gjort sig känd för ett flertal böcker där hon på ett utmanande sätt försvarat barns rätt till sin självvalda kultur och barnets suveräna rätt till sin egen tolkning av popukulturen.

Till de mer uppmärksammade böckerna hör "Skitkul" (1989), ett försvar för så kallad skräpkultur för barn; "Tv är bra för barn" (1997), med ett omdiskuterat avsnitt om hur barn, genom att ta del av tv-reklam, kan ges inflytande över familjens konsumtionsmönster (utifrån att barnen också borde få sin beskärda del av "löneutrymmet" och "tillväxten"); och "Varför är Disney så populär?" (1999), där Disneys filmer analyseras ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv.

I boken "Nya medier – men samma gamla barnkultur" (2006) beskriver Margareta Rönnberg barns lek och lärande via bland annat datorspel och interaktiva medier, där datorerna definieras som en frigörande kraft och som de ungas närmaste utvecklingszon. Men Margareta Rönnberg värjer sig mot att tala om datorerna som en del av "barnkulturen", som hon ser som ett vuxendefinerat och marginaliserande begrepp. Trots de nya medierna, och det förändrade medielandskapet, störs hon av vuxnas ibland fördömande och förringande sätt att än i dag förhålla sig till de unga och deras nyfunna medieaktiviteter.

En människa – en röst

Margareta Rönnbergs försvar för de unga formuleras än mer tillspetsat i den aktuella boken "Barns rätt till sin röst" där hon argumenterar för principen "en människa – en röst". Hennes kritik mot ålderssegregationen inom politikområdet är en utmaning för både lekmän och jurister.

Hon diskuterar ombudsrostningens fördelar och nackdelar (där barn enkelt skulle kunna ges rösträtt via sina föräldrar); ungas eventuella okunnighet eller olämplighet att fatta politiska beslut (vilket aldrig ifrågasätts eller prövas för vuxna röstberättigade); och idén om att oskuldsfulla barn bör få leka och förbli oerfarna (utifrån det faktum att många av dagens tioåringar förmodligen är mer medvetna än flertalet av de väljare som röstade i 1921-års val, efter reformen om lika och allmän rösträtt). Det är anslående att förra sekelskiftets argument mot

kvinnlig rösträtt i hög grad överensstämmer med dagens argument mot barns rösträtt.

Ur ett mediesociologiskt perspektiv knyter Margareta Rönnerberg an till några av de senaste årtiondenas viktigaste böcker om barn och medier: Dels ”Den förlorade barndomen” (1982), där den amerikanske mediedebattören Neil Postman förfasar sig över att de moderna medierna skapat en situation där barn allt tidigare tvingas bli delaktiga i vuxenvärldens frågor och konflikter. Dels ”After the Death of Childhood” (2000), där den brittiske medieprofessorn David Buckingham diskuterar vad som händer när de konstgjorda reservat vi kallar ”barn-dom” och ”skola”, som uppfanns då ungas och äldres livsvärldar separerades i samband med industrialiseringen, luckras upp av en allt mer demokratisk och generationsöverskridande delaktighet i det moderna mediesamhället.

Margareta Rönnerberg vill ta konsekvenserna av denna samhällsförändring. Hon belyser de motstridiga synsätten vad gäller rösträttsålder i relation till myndighetsålder och andra åldrar som kräver samhällsplikt. Nioårig skolplikt gäller till exempel för alla i åldern 7 till 16 år, utan att individerna i denna grupp för den skull har någon rösträtt. Straffplikt inträder vid 15 år, men rösträtt först vid fyllda 18 år. Den som enligt lag kan straffas, bör även ha rätt att få bestämma över lagen, är en av bokens teser.

Den sexuella myndighetsåldern inträder vid 15 år. Det sägs i folkmun att man som 15-åring blir ”byxmyndig” eller ”lovlig”, vilket syftar på att det är förbjudet för någon över 15 år att ha sexuellt umgänge med en person som är yngre än 15 år. Som 15-åring kan man alltså välja att skaffa barn med vuxna, men saknar fortfarande själv rätt till politiskt inflytande över hur samhället för ens egna barn ska utformas.

Frågan är varför den juridiska myndighetsåldern, som infaller vid 18 år, måste vara kopplad till rösträttsåldern. Det finns redan i dag många olika åldersgränser fördelade på var sida om myndighetsåldern. Trots att man är myndig har man till exempel inte rätt att köpa alkohol på Systembolaget förrän man fyllt 20 år. Den som vill adoptera barn eller sterilisera sig måste vara 25 år. Det har skett många reformer sedan allmän rösträtt för män (som fyllt 24 år) infördes år 1911. Kvinnor fick rösträtt år 1921 och rösträttsåldern har sedan dess sänkts i olika omgångar. Den senaste reformen ägde rum år 1972 då åldern för allmän rösträtt sänktes till 18 år.

Gud och regeringen

Frågan om sänkt ålder för rösträtt kommer emellanåt upp i debatten, men tycks vara en icke-fråga i valrörelsen. Barns politiska rättigheter är inte ett prioriterat område.

I Sverige är det istället Svenska kyrkan som varit föregångare vad gäller de ungas valdeltagande. Sedan Svenska kyrkan skildes från staten år 2000 fattade Svenska kyrkan beslut om att tillåta alla medlemmar som fyllt 16 år att rösta i kyrkovalet. Det skedde första gången år 2005. Då visade det sig att valdeltagandet bland förstagångsväljarna var högre än hos de något äldre som hade fått rösta i tidigare val. Tendensen har dock inte hållit i sig vid senare val, åren 2009 och 2013. Men om vi ger svenska 16-åringar förtroende att fatta beslut om hur kyrkan ska administrera det gudomliga borde de också kunna delta i valet en världslig regering?

Att kyrkan kommit att spela en ny roll i svensk politik uppenbarades den 1 maj 2014, då kyrkorna i Jönköping beslutade att ringa i kyrkklockorna under två timmar för att varna för den nazistiska demonstration som arrangerades av Svenskarnas parti. På det sociala nätverket Twitter hyllades klockringningen och på Facebook delade 30.000 användare på kort tid den inspelade klockringning som P4 Jönköping Sveriges Radio lade ut på sin webb. ”Kyrkorna i Jönköping stod för veckans viktigaste politiska insats. De fyllde det vakuum som både Fredrik Reinfeldt och Stefan Löfven lämnat”, skrev DN:s chefredaktör Peter Wolodarski i sin söndagskrönika (Dagens Nyheter, 4 maj 2014).

För många politiskt intresserade ungdomar blev klockringningen bokstavligen en väckarklocka som visade att kyrkan vill spela en roll i opinionsbildningen för att slå vakt om humanism och mänskliga rättigheter i en tid när intoleransen växer. Samtidigt väcker klockringningen frågor kring hur en demokrati ska möta odemokratiska rörelser eller extrema partier som gör anspråk på att få göra sin röst hörd.

Inför kyrkovalet år 2013 skrev Patrik Linderfors, forskare i biologisk och kulturell evolution vid Stockholms universitet, en artikel på DN Debatt med rubriken ”Dagens 16-åringar har vad som krävs för att få rösta” (Dagens Nyheter, 29 juli 2013). Argentina, Bosnien-Hercegovina, Brasilien, Ecuador, Jordanien, Kuba, Nicaragua, Österrike och fler därtill har numera allmän rösträtt för 16-åringar. I andra länder har man också sänkt rösträttsåldern, men då bara på lokal nivå, till exempel i Norge och Tyskland. Patrik Linderfors framhåller att rösträtt för 16-åringar skulle förändra valmanskåren till att mer fokusera på framtiden än att bevara gamla privilegier, ge en mer välinformerad debatt

gällande frågor som rör skolan, integrationen och klimatet, samt resultera i en mer politiskt engagerad ungdomsgeneration.

Patrik Linderfors skriver: ”Skälen för en sänkning är många. Samhället förändras allt snabbare. Företeelser man förut inte ens drömde om i science fiction-berättelser är nu del av vardagen. Ska Sverige behålla tätplatsen som ett av världens mest innovativa länder måste vi ligga i frontlinjen av dessa förändringar – helst driva dem. Den snabba utvecklingen i kombination med en åldrande befolkning har i stället fått effekten att gapet mellan det som en gång lärts in och den kunskap som krävs blir allt större hos väljarna. Den svenska valmanskåren blir nämligen äldre. Medellivslängden ökar för varje år och någon övre gräns för rösträtt är varken önskvärd eller möjlig. Medan äldre människor ser samhället förvandlas kring dem i en förskräckande fart lever 16-åringar mitt i denna förändring.”

I och med att mandatperioden i dag är fyra år innebär detta att det finns förstagångsväljare som får vänta till dess att de är 22 år innan de får rösta. Med 16 år som rösträttsgräns skulle genomsnittsåldern på förstagångsröstare i stället bli 18 år.

Respekt för ungas röster

Det finns inga rimliga skäl att inkludera alla vuxna medborgare och samtidigt utestänga alla barn från politiken. Men det handlar inte bara om partipolitik och valdeltagande, utan också om ungas möjlighet att komma till tals i den politiska debatten – och på egna villkor ta del av nyheter och samhällsinformation. De unga utgör ingen enhetlig grupp eller samstämmig röst, utan innebär snarare ett breddat perspektiv på frågor om medborgarskap, deltagande och inflytande.

I storpolitiken får de unga ofta medverka genom att överlämna blommor vid viktiga möten. De förväntas sjunga och dansa och mest vara söta. Att ha barn med är en god sak.

I medierna behandlas mindre barn som en slags lustifikation. Det gäller allt från gulliga barn som slår sig i skräckexemplet ”America’s Funniest Home Videos” (Kanal 5) till barn som trivial pausunderhållning i ”Skavlan” (SVT1), eller barn som väluppfostrad elevpanel bredvid vuxna tävlande i ”Smartare än en femteklassare” (SVT1). Om äldre barn är synliga i medier handlar det traditionellt om ”ungdomsproblem” eller om ett misstänkliggörande av ungdomskulturella fenomen.

I public service finns en medvetenhet kring att låta barn och unga kommentera frågor som berör dem själva, men trots detta är barn för-

hållandevis frånvarande i nyhetsmediernas bevakning av valrörelsens skoldebatt.

I SVT har barnen sedan år 1993 ett eget nyhetsprogram i form av ”Lilla Aktuellt”. Men från och med år 2008 sänds programmet bara i Barnkanalen och mister därför sin roll som plattform för barnens frågor i de vuxnas medieverklighet. Utbildningsradion arbetar medvetet med ungas delaktighet, men programmen förpassas ofta till en undanskymd barnhörna.

Att barn tidigt är politiskt medvetna har i årets valrörelse illustrerats genom psykoterapeuten Poul Perris partiledarutfrågningar i tv-programmet ”Nyfiken på partiledaren” (SVT2). Där har partiledarna fått beskriva hur de som barn känt av orättvisor och utsatthet, men också solidaritet och ansvarstagande, och utifrån detta reflekterat över hur det format dem som personer. ”Den där killen som du en gång var, vad var det för kille?” frågar terapeuten försiktigt (kristdemokraten Göran Hägglund, den 9 mars 2014) och partiledarna har blommat ut i beskrivningar av ett växande samhällsengagemang som från början inte sågs som ”politik”.

De som på störst allvar intresserat sig för olika opinionsströmmar bland unga är alla de som kommersiellt vill exploatera de unga som konsumenter. Till en av de främsta trendspararna räknas i dag Ungdomsbarometern, som sedan år 1991 arbetat med att kartlägga ungdomars värderingar, attityder och beteenden på uppdrag av olika företag och institutioner.

Men inte ens Ungdomsbarometerns egna medarbetare hänger med i utvecklingen och den aktuella terminologin. Inför en enkätfråga om ”internetvanor” i en nyligen genomförd studie undrade de tillfrågade ungdomarna om det var ”safari-appen” som avsågs. Vad är i dag ”internet” och vad är i dag ”en dator”?

Våren 2014 har Ungdomsbarometern visat att den relativt okända bild- och videodelningstjänsten Snapchat vuxit fram som det tredje största sociala nätverket bland unga, efter Facebook och Instagram. Få vuxna deltagare och frånvaro av reklam har gjort tjänsten till en frizon för de ungas ökade intresse för visuell kommunikation. Men nu, när annonsörerna vet var ungdomarna befinner sig, växer annonsmarknaden.

Snapchat och andra sociala tjänster vittnar om de ungas intresse för att möta andra unga på nätet. Men detta öppnar inte självklart för inflytande i vuxensamhället. Apparna blir snarare en del av barns och ungas subkultur.

En skola för demokrati

I det relativa vacuum som finns för ungas deltagande i opinionsbildningen har skolan en av sina allra viktigaste uppgifter vad gäller att fostra till demokrati. Det handlar inte bara om att undervisa om riksdag och regering eller arrangera parallella ”skolval” som en slags lek. Det handlar om att på allvar låta de unga identifiera frågor som de anser viktiga, nu och i framtiden, att skapa kvalificerade förutsättningar för de unga att lära mer om dessa frågor och att erbjuda arenor där de unga kan kommunicera sina ståndpunkter – och föra samtal med politiker och makthavare.

Skolans läroplaner inleds med orden: ”Skolväsendet vilar på demokratins grund.” I nästa stycke anges att: ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla.” Men detta är ingen delkurs i ämnet samhällskunskap, utan ett grundläggande uppdrag som skolan har till uppgift att konkret gestalta i praktisk handling – varje dag, också då det inte är valår.

Här kan skolors offentliga webbplatser och bloggar spela en viktig roll för att främja dialogen mellan skola och samhälle. Skolan som institution har också en unik möjlighet att erbjuda legitimitet och access när det gäller att ge barn och ungdomar tillträde till politiker, myndigheter och massmedier. Skolan kan som ingen annan institution kanalisera, förstärka och lotsa fram de ungas röster i ett allt mer kommersialiserat mediebrus.

En utmaning för skolledningar, nämnder och fullmäktige (och andra institutioner och myndigheter) är att med öppet sinne ta tillvara de ungas skilda perspektiv. Det innebär en typ av kontakter, omvärldsbevakning och information som kommersiella aktörer betalar opinionsinstitut och undersökningsföretag dyra pengar för. Det är en investering i demokrati och en väg att bemöta de extrema grupper som påstår att de inte blir respekterade eller lyssnade på.

Många kommuner har genom åren provat olika system för att öka de ungas inflytande i den politiska processen i form av ungdomsråd, ungdomspaneler eller motsvarande, men det finns ofta oklarheter kring kontinuitet, självständighet och återkoppling. Valåret 2014 finns cirka 50 aktiva ungdomsråd i kommuner och stadsdelar, anslutna till riksorganisationen Sveriges ungdomsråd.

De myndigheter och institutioner som erhåller statliga anslag har sedan budgetåret 2007 ett uppdrag från regeringen att (vid sidan av

jämställdhet, mångfald och internationellt utbyte) integrera ett ”barnperspektiv” i syfte att öka barns och ungdomars möjlighet till inflytande och delaktighet. Det kan ses som de ungas entrébiljett till en utvecklande dialog med hela Myndighetssverige.

Begreppet ”barnperspektiv” kan uppfattas som mångtydigt och undflyende, men har i politiska sammanhang kommit att markera ett ideologiskt ställningstagande som handlar om att tillvarata barns intressen och verka för barns bästa. Utgångspunkten är att barn och ungdomar måste respekteras som medborgare här och nu och att de inte är ett framtidsprojekt som erövrar sina rättigheter som vuxna.

Sett som två ord, ”barns perspektiv”, handlar det om att anlägga ett perspektiv eller skapa en förståelse för den kultur som är barnets. För att kunna diskutera barns behov och rättigheter krävs att ”barnperspektivet” också rymmer ”barns perspektiv”, men förutsätter att detta måste tolkas och problematiseras.

Barnkonventionens artikel 13, som handlar om ungas demokratiska rättigheter i mediasamhället, ställer förhållandevis låga krav eftersom det inte finns några förväntningar på att någon ska lyssna när barn yttrar sig. Det sägs att: ”Barnet skall ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.”

Texten blir angelägen om den sätts i relation till vad som tidigare angetts i artikel 12: ”barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad”. Men detta upphävs delvis av artikel 29 där det sägs att barnets utbildning skall syfta till att ”utveckla respekt för barnets föräldrar” – oavsett vilka värderingar föräldrar eller vuxensamhället står för. Och även om vuxnas värderingar kan anses goda, markerar formuleringen barns underordning.

Har barnen tagit makten?

Debatten om barn och inflytande reduceras i välfärdsländerna ofta till en diskussion om barnuppfostran där ett återkommande tema är att barn i dag har allt för stor makt och allt för stort inflytande. Debatten tog fart för tio år sedan då den danske barnpsykologen Bent Hougaard myntade begreppet curlingföräldrar i sin bok ”Curlingföräldrar och servicebarn” (2004).

Curlingföräldern är en förälder som ständigt sopar framför sina barn och aldrig låter dem möta något motstånd – med resultatet att barnen blir bortskämda och mår dåligt. Curlingföräldern låter barnen bestämma i stort som smått, trots att de inte är mogna för det.

Begreppet slog omedelbart an hos självkritiska svenska medelklassföräldrar. TV4 gjorde våren 2004 en programserie i fyra avsnitt med titeln "Curlingföräldrar" där programledarna Malou von Sivers och Lennart Ekdal bannade sig själva för sina curlingegenskaper – att skjutsa sina barn till träningsmatcher och köpa alldeles för dyra saker till dem.

Bent Hougaards bok om curlingföräldrar är i mycket ett angrepp på det mjukare, mer resonerande och anti-auktoritära förhållningssätt i frågan om barnuppfostran som formuleras i den danske landsmannen Jesper Juuls bok "Ditt kompetenta barn" från år 1995. Jesper Juul vill undvika maktkamp, hot och bestraffning i umgänget med barn. Istället handlar det om att lära barn hitta lösningar i de konflikter som uppstår.

Den tuffare attityden inom barnuppfostran, med tydlig gränssättning, straff och skamvrå, har fått genomslag världen över sedan det förpackats som tv-underhållning i program som brittiska "Supernanny" (TV4), amerikanska "Nannyakuten" (TV3) och svenska "Nannyjouren" (TV3). Vi har i Sverige också kunnat se realityserien "Ung och bortskämd" (SVT1), där åtta bortklemade ungdomar flyttar in i ett hus där de får klara vardagen utan sina curlande föräldrar. Serien är en svensk version av brittiska "Young, Dumb and Living Off Mum".

Det är skrämmande att konstatera hur medierna tycks frammana en bild av att osäkerheten kring att möta barn och unga aldrig tycks ha varit större än i dag. Intrycket av tv-programmen, debattböckerna och tidningarnas rådgivningsspalter är att barndomen måste styras upp. Barnuppfostran har inte bara professionaliserats, den har också blivit föremål för en omfattande medialisering och en arena för utspel från politiker och debattörer. Tv-serien "Klass 9A" (SVT1) har visat hur inte ens vanliga lärare längre räcker till, utan särskilda "superlärare" måste kallas in för att med sin auktoritet, och ett tv-team som entourage, rädda undervisningen på skolor i Malmö och Örebro.

Diskussionen om barns makt och inflytande fick ny energi härom året med David Eberhards bok "Hur barnen tog makten" (2013). Boken beskriver en situation där vuxna abdikerat och där barn redan tycks ha allt för stort inflytande över familjens middagsmat och semesterresor. Boken avslutas med ett avsnitt om skolan där David Eberhard pekar på behovet av bra lärare med goda arbetsvillkor: "Samtidigt måste man ge lärare mer befogenhet – mer makt. För att göra det måste man ta makten från föräldern. Och framförallt. Ta makten från

barnen! Det är tyvärr ingen som i dag vågar göra det. Med samma argument som alltid. Vi tror vi skadar dem för livet.”

David Eberhard är tydlig när han uttalar sig om de ungas och de vuxnas livsvärldar och vems uppgift det är att anpassa sig. Han ser inga skäl till att vuxna ska maka på sig eller lyssna på barnen: ”Nu går ju emellertid inte barn i skolan för att samhället ska anpassas till dem, utan för att de ska anpassas till de vuxna och hur samhället ser ut.”

Barnläkaren Lars H Gustafsson intar ett helt annat perspektiv i sin bok ”Växa – inte lyda” (2010) där han kritiserar nannyprogrammen och deras sätt att modernisera auktoritära uppfostringsideal genom att döpa om ”skamvrån” till ”timeout”. Han menar att barnuppfostran på inget sätt kan likställas med någon slags lydningsträning, så som vi uppfostrar våra hundar. Lars H Gustafsson är själv pappa till åtta barn och ägare av en Jack Russel-tik. Han drar en tydlig skiljelinje mellan barnuppfostran och valpträning. Han skriver:

”Målet med min fostran av mina barn ser helt annorlunda ut. Jag vill förstås att också de ska bli så glada och harmoniska som livet och omständigheterna medger. Men jag vill inte att de som vuxna ska fortsätta att lyda mig. Jag hoppas faktiskt att de blir fullständigt olydiga i den meningen att de alltid kritiskt prövar vad både jag och andra auktoriteter säger och självständigt bestämmer sig för vad de ska ta vara på och vad de ska förkasta. Av det följer att jag inte kan använda samma tänkande när jag fostrar barn som när jag fostrar hundar. Jag måste i själva verket göra precis tvärt om! Jag kan därför inte, i samspillet med barn, bara inrikta mig på att reglera deras beteende så att det passar mig.”

Lars H Gustafsson menar att uppfostran är dialog och en möjlighet för både barn och vuxna att växa som människor. Det handlar om samtal, istället för ordergivning. Om reflektion, istället för mekaniskt handlande. Han listar en rad utmanande frågor: Hur får jag barnet att göra uppror mot orättvisor och oförrätter, men ta ansvar för sina medmänniskor och sina handlingar? Hur får jag det att rakryggat tacka nej när någon utlovar en lockande belöning för en handling som är etiskt tveksam? Eller, med andra ord, hur kan jag uppmuntra mitt barn till att växa i stället för att lyda?

Ung i dagens samhälle

I Ungdomsstyrelsens rapport ”Ung idag 2013” beskrivs hur gruppen 13 till 25 år är representerad i den demokratiska diskussionen. Det framkommer att andelen unga medlemmar i politiska organisationer har

sjunkit sedan början av 1990-talet, men ligger relativt stabilt kring 3,5 procent. Bland de äldre, 35–74 år, har nedgången i andelen partimedlemmar fortsatt även under senare år och befinner sig i senaste mätningen (år 2011) kring 5,4 procent.

Ser man till antalet politiska aktiviteter som unga deltagit i de senaste tolv månaderna uppgav 51 procent att de deltagit i två eller flera aktiviteter och 20 procent uppgav att de deltagit i en aktivitet, vilket innebär att sammanlagt 71 procent deltagit i minst en politisk aktivitet under året.

Jämfört med tidigare år har svarsbilden förändrats genom att påståendet ”Stöttat en åsikt i en samhällsfråga på internet” lagts till år 2012. Tillägget av detta svarsalternativ har bidragit till att det är en större andel unga som angett att de är politiskt aktiva, alltså 71 procent, jämfört med 62 procent, om politisk aktivism på internet inte är medräknad.

I dag kan vi tydligt se hur unga människors politiska intressen tar sig andra uttryck än traditionellt medlemskap hos etablerade politiska partier – och hur moderna medier och digital teknik skapat nya förutsättningar. De sociala medierna har för många omdefinierat innebörden av politiskt engagemang och sänkt tröskeln för deltagande. I en valrörelse, och i vardagens levande demokrati, kan det innebära att helt nya krafter släpps loss. Man samlas kring angelägna frågor genom sociala medier och för många unga (och äldre) har hashtagen blivit den nya partisymbolen.

Under en inledningsperiod byggde närvaron i sociala medier på att tongivande personer erövrade ”likes” och ”followers”. (Popstjärnan Justin Bieber omtalar sina 40 miljoner följare på Twitter med den närmast religiösa termen ”Beliebers”.) Men bara efter ett par år uppkom hos deltagarna behovet av att samlas kring teman och centrala frågor, inte kring popstjärnor eller självutnämnda ledare. Fenomenet ”hashtags” var ett faktum.

Hashtags, staketsymbolen eller tecknet för nummer, har kommit att användas för att kategorisera olika ämnen på Twitter, Instagram och andra sociala tjänster online så att de blir möjliga att söka och hitta utanför sin egen sociala följarkontext. Funktionen sägs ha sitt ursprung hos datorentusiasten Chris Messina som presenterade idén på Twitter år 2007. Författaren Stowe Boyd föreslog namnet ”hashtags”.

Möjligheten till ”retweet” fanns inte ursprungligen när Twitter lanserades år 2006 och få förstod från början möjligheterna med att bryta upp de sociala nätverken med hashtags. Twitters ansvariga chefer

tyckte idén om hashtags var ”för nördig”, men överbevisades när hashtaggen #sandiegofire lanserades i oktober 2007 i samband med att hundratusentals personer i San Diego, på amerikanska västkusten, evakuerades på grund av en skogsbrand. Funktionen fick sitt internationella genomslag i samband med protesterna som följde efter presidentvalet i Iran år 2009.

I samband med att sociala medier fått en ökad betydelse i opinionsbildningen har användningen av hashtaggar ökat explosionsartat. Den funktion som startade som användarnas eget tecken för angelägna frågor och ämnen har blivit ett av de kommersiella företagens och de etablerade opinionsbildarnas främsta arbetsverktyg för att nå ut.

En ny politisk spelplan

Dagens samhällsdebatt har ofta sin utgångspunkt eller sin tillväxt i digitala forum på nätet. De som diskuterar frågorna definierar inte alltid sitt engagemang som politik, eftersom det hos många finns en distans till politiken som gör att ”politik” kan uppfattas som ointressant och tråkigt medan ”samhällsfrågorna” är nära och angelägna.

Brit Stakston är mediestrateg vid kommunikationsbyrån JMW och författare till flera böcker om hur digitaliseringen påverkar människor och samhällsutveckling. Hennes handbok, ”Politik 2.0: Konsten att använda sociala medier” (2010), fångades upp av Lärarnas Riksförbund i ett seminarium i Almedalen den 7 juli 2010 vilket ledde vidare till en gemensam föreläsningsserie om de sociala mediernas möjligheter att öka intresset för skolfrågor. Den följande boken, ”Gilla! Dela engagemang, passion och idéer via sociala medier” (2011), ger tips på hur organisationer kan arbeta med sociala medier för att ta tillvara det engagemang som finns bland människor.

Inför valrörelsen år 2014 är Brit Stakston aktuell med sin nya bok, ”Tre tweets är ingen folkstorm” (2014), där hon diskuterar de delvis nya spelregler och spelplaner som de digitala medierna introducerat för individer och organisationer. Hon pekar på de stora möjligheter som finns för medborgare att göra sin röst hörd, trots ett allt starkare mediebrus. Hon hänvisar till hur Sveriges starka folkrörelsetradition och vårt lands begränsade population kan vara en unik möjlighet för att utvinna det allra bästa med nätet som plattform för delaktighet och engagemang.

Men hon vill varna partier, organisationer och företag som främst ser sociala medier som ytterligare en mediekanal, som är till mest nytta när deltagare med egna ord upprepar det som den egna orga-

nisationen redan lyft fram. Beslutsprocesser och strukturer kan vara så föråldrade att det inte finns plats för det medinflytande som skulle kunna skapas av sociala medier. Oavsett om man vill marknadsföra idéer, tjänster eller produkter är det viktigt att känna till att spelplanen i dag står allt mer öppen för nya aktörer. Vinnare blir den som lyckas samspela med de aktiviteter som sker utanför de etablerade organisationerna, de traditionella medierna eller vid sidan av de vanliga opinionsbildarna.

I den digitala miljön adderas också den virala komponenten där utspel som engagerar och berör delas med blixstens hastighet, bortom all kontroll. Journalister, mediekritiska opinionsbildare och lärare kan inte bara hänfört referera till dessa virala fenomen, utan måste också utveckla former för att undersöka varför något sprids och skapa förståelse för drivkrafter, dramaturgi och efterreaktioner. Det snabba flödet av delningar gör det allt mer angeläget att mötas för reflektion och analys kring de digitala mediernas möjligheter och avarter. Men kanske är det ett övergående problem, eftersom vi redan i andra medier lärt oss hantera skvaller och sortera material efter relevans?

Det är sant att det framför allt är pr-konsulter, journalister och andra som skapat sig en position i det digitala medielandskapet som i den pågående debatten gärna vill framhålla de digitala mediernas revolutionerande kraft. Att de sociala medierna inte fullt ut visat sin potential i tidigare valrörelser kan delvis förklaras av partiernas oförmåga och ointresse – men också av att det krävs en kritisk massa som tagit sig an teknikskiftet och som erövrat rutin och kompetens att kommunicera i detta nya fält.

Medier och medborgarmakt

Under våren 2014 har spelfilmen om webbplatsen Wikileaks funnits på nyhetshyllan i svenska videobutiker. Filmen är gjord av den amerikanske regissören Bill Condon med den brittiske skådespelaren Benedict Cumberbatch i rollen som webbplatsens grundare Julian Assange. Filmen har på svenska fått behålla sin originaltitel, ”The Fifth Estate” (2013).

Titeln syftar på ”det femte ståndet” och avser de nya digitala medierna som maktfaktor i det moderna samhället, där enskilda medborgare, genom bloggar, webbsidor och sociala medier, kommit att spela en betydande roll vid sidan av de traditionella och etablerade medierna. Uttrycket grundar sig på den medeltida föreställningen om en maktordning given av Gud, med i fallande skala, prästerna (de som

bad), riddarna (de som krigade) och bönderna (de som arbetade). Det fjärde ståndet avsåg de framväxande medierna i form av de tryckta tidningarna (som granskade makten). I dag har folkets röst i digitala medier, till mångas förfäran och förtjusning, kommit att utgöra en ”femte” kraft som delvis vänt på maktpyramiden.

Filmen inleds med en titelsekvens som på en minut och femtio sekunder berättar nyhetsmediernas historia, från signaleldar, shamaner och grottmålningar – till tryckpressen, televisionen och de världsomspännande interaktiva digitala medierna, som tycks lysa upp och binda samman hela vår planet.

Webbplatsen Wikileaks tog form i december 2006. Ambitionen var att skapa en webbplats där vem som helst, anonymt och säkert, skulle kunna dela hemligt material och där avsändaren skulle vara omöjlig att spåra. Tanken var att Wikileaks skulle publicera material utan att efterforska källor och utan att redaktionellt verifiera innehåll, för att istället överlåta till allmänheten att granska det material som publicerades. Detta var ett sätt att skapa ett utrymme för att berätta ”sanningar” där allmänheten blev en maktfaktor i debatten, och som utan hjälp av redaktörer eller andra ”gatekeepers” skulle kunna utbyta information. De gamla grindvakternas maktställning skulle raseras. I sociala medier har alla medborgare tillgång till staketsymbolen.

De första åren hade Wikileaks några mindre scoop, men det stora genombrottet kom år 2010 sedan den amerikanske soldaten Bradley Manning överlätit hundratusentals sekretessbelagda dokument kring den amerikanska krigsinsatsen i Afghanistan, i slutet av år 2001, och uppgifter om USA:s övergrepp mot civila under Irakkriget, som inleddes år 2003.

För detta avslöjande dömdes Bradley Manning den 21 augusti 2013 till 35 års fängelse. Men hur kontrolleras information och opinioner? Och hur ska man se på visselblåsare i den egna organisationen? Hur kännbart måste straffet vara för att de egna soldaterna ska tveka att slå larm om att det pågår ett orättfärdigt krig och ett oberättigat våldsutövande? Det finns något djupt trösterikt i vetenskapen om att den moderna digitala tekniken trots allt inte bara är ett kontrollredskap i makthavarnas händer, utan också kan användas av medborgare för att bygga nätverk och allianser som utvecklar samhället och demokratin.

I Sverige omnämns ofta de fria och oberoende medierna som ”den tredje statsmakten”. Med det avses att medierna utgör den granskande makten, som föregås av den konstitutionellt inrättade riksdagen, som

utgör den lagstiftande makten ("den första statsmakten"), och domstolarna, som utgör den dömande makten ("den andra statsmakten").

I de fall där skolan hittar former för att använda sociala medier i de ungas demokratifostran och skapa öppningar för dialog med vuxensamhället kan fortfarande allt hända. De tekniska möjligheterna och det medborgerliga engagemanget kan komma att förändra samhällets maktordning i grunden. Vem tror i dag på allvar att statsministern är utsedd av Gud? Gå och rösta. Men vi kan inte vara utan barnens röst i politiken. Inför de mediemedvetna medborgarna och de ungas röst i de sociala medierna står kejsaren naken. Logga in.

Klas Viklund är frilansjournalist och föreläsare. Han medverkar regelbundet i tidskriften Datorn i Utbildningen och undervisar i mediekritik vid Kungl. Musikhögskolan i Stockholm.

Stiftelsen DIU, Datorn i Utbildningen

Stiftelsen DIU, Datorn i Utbildningen är en oberoende och icke-vinstdrivande stiftelse vars syfte är att utveckla svensk skola med IT som katalysator. Särskilt är fokus på arenor för den beprövade erfarenheten, erfarenhetsutbyte och idéutbyte för skolans drivande lärare och skolledare i samspel med kommuner, myndigheter, forskare, leverantörer och andra aktörer.

Stiftelsen DIU har sedan 2009 byggt upp den årliga konferensen *Framtidens lärande – här och nu*, senast på Münchenbryggeriet i Stockholm i april 2014, den svenska arenan för skolutveckling med IT, i bred samverkan med skolor, myndigheter och kommuner, organisationer och leverantörer.

Stiftelsen DIU

- ger ut tidskriften DIU, Sveriges pedagogiska specialtidskrift kring IT och lärande
- arrangerar seminarier och studieresor bl a till BETT, OECD, Unesco
- koordinerar lärarpriset Guldäpplet som delas ut årligen till lärare som förnyat undervisningen med stöd av digitala verktyg
- koordinerar tillsammans med Sveriges Kommuner och Landsting kommunpriset Guldtrappan, en utmärkelse för kommuner som ligger i framkant när det gäller digital skolutveckling.
- publicerar DIU-rapport för att utveckla centrala teman för skolans digitala utveckling., liksom "1-1-kartan" för att förse skolor och kommuner med referenser liksom press och myndigheter med överblick över utveckling av IT i svensk skola
- presenterade i Almedalen 2013 Beslutsboken, med IT- och telekomföretagen, med fem förslag till regeringsbeslut för att främja digitalisering i svensk skola

Webbplats: www.diu.se

Kontakt:

Peter Becker, ordförande

peter.becker@diu.se